

UNIVERSITÄT GRAZ
UNIVERSITY OF GRAZ

Istraživanje političke pismenosti učenika završnih razreda srednjih škola u Republici Hrvatskoj

Istraživački izvještaj za 2021. godinu

Autori izvještaja: Nikola Baketa, Kosta Bovan i Jelena Matić Bojić

Istraživanje političke pismenosti učenika završnih razreda srednjih škola u Republici Hrvatskoj - Istraživački izvještaj za 2021. godinu

Autori izvještaja: Nikola Baketa, Kosta Bovan i Jelena Matić Bojić

Suradnici u osmišljavanju i provedbi istraživanja političke pismenosti 2010., 2015. i 2021. godine:

Dragan Bagić, Nebojša Blanuša, Mateja Čehulić, Bojana Čulum-Ilić, Lucija Dumančić Jovanović, Tina Đaković, Anja Gvozdanović, Andrija Henjak, Dražen Hoffmann, Martina Horvat, Vlasta Ilišin, Suzana Jašić, Svjetlana Knežević, Marko Kovačić, Ana Ljubojević, Nives Miošić, Sandra Pernar, Vedrana Spajić Vrkaš, Dorina Sraka, Berto Šalaj, Daniela Širinić, Marina Škrabalo, Dina Vozab i Dragan Zelić

Zahvaljujemo svima koji su pridonijeli dosadašnjim istraživanjima političke pismenosti, kao i školama te terenskim istraživačima koji su omogućili provedbu istraživanja u 2021. godini.

Grafičko uređenje:

Lektura: Tina Alujević

Citirati kao:

Baketa, N., Bovan, K. i Matić Bojić, J. (2021). *Istraživanje političke pismenosti učenika završnih razreda srednjih škola u Republici Hrvatskoj - istraživački izvještaj za 2021. godinu*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu.

SADRŽAJ

UVOD	1
METODOLOGIJA	2
Sociodemografske karakteristike uzorka	3
POLITIČKO ZNANJE I INFORMIRANOST	6
SOCIO-POLITIČKI STAVOVI I VRIJEDNOSTI	11
Nacionalna isključivost	11
Stavovi o hrvatskoj naciji i nacionalnoj tradiciji	14
Stavovi o osobama homoseksualne orijentacije	16
Stavovi o rodnoj ravnopravnosti	20
Autoritarnost	23
Stavovi o Domovinskom ratu	26
Stavovi o Drugom svjetskom ratu	33
Stavovi o političkom i civilnom aktivizmu te institucijama civilnog društva i politike	41
Stavovi o medijima i slobodi javnog govora	45
Povjerenje u institucije i izvore informiranja	48
Vrijednosti društvenog i političkog poretka	51
ŠKOLSKI PROGRAM, PARTICIPACIJA I INFORMIRANJE	54
Zastupljenost tema u školskom programu	54
Participacija u društvenim i političkim aktivnostima	56
Učestalost informiranja i praćenja vijesti	57
ZAKLJUČAK	59
LITERATURA	61

UVOD

Niz se teorija i pristupa demokraciji fokusira na različite aspekte ovog političkog poretka – izbore, slobodu, jednakost, političke elite i dr. Također, u demokratskim se procesima građanima dodjeljuje više ili manje aktivna uloga. Dok minimalistički modeli demokracije pretpostavljaju da je ključna aktivnost građana glasovanje na izborima, participativni modeli očekuju puno širi angažman građana, poput sudjelovanja u političkim pokretima, prosvjedima, stvaranja javnog pritiska i sl. Kako bi građani mogli adekvatno sudjelovati u demokratskim procesima, očekuje se da imaju visoke razine građanskih kompetencija, tj. da imaju znanja i sposobnosti na temelju kojih mogu i žele aktivno participirati u različitim oblicima političkog odlučivanja. Važno je imati na umu da sama participacija nije dovoljna, već ona mora biti obojana demokratskim vrijednostima i podupirati ljudska prava. U protivnome se može načiniti šteta demokratskim institucijama ili pojedinim društvenim skupinama. Kombinaciju političkih znanja i vještina s jedne strane, te demokratskih vrijednosti i stavova s druge, nazivamo političkom pismenosti.

Uspješnost demokracije, između ostaloga, ovisi i o političkoj pismenosti njenih građana, a posebno je važna politička pismenost mladih u društvu. Oni prolaze kritični socijalizacijski period unutar kojeg se mogu razviti u aktivne i kritične građane. Indikator uspješnosti tih procesa jest razina političke pismenosti mladih. Drugim riječima, razina političke pismenosti može nam ukazati odgajamo li kao društvo mlade da budu aktivni i sposobni sudionici demokratskih političkih procesa. Stoga je cilj ovog istraživanja bio dobiti uvid u razine i strukturu političke pismenosti učenika završnih razreda srednjih škola u Hrvatskoj.

U nastavku izvještaja predstavljaju se ključni nalazi anketnog istraživanja koje je provedeno na nacionalno reprezentativnom uzorku 1122 učenika završnih razreda srednjih škola tijekom školske godine 2020./2021. U prvom se dijelu izvještaja nalazi opis metodologije i osnovnih sociodemografskih karakteristika uzorka. Nakon toga se prikazuju rezultati testa političkog znanja i informiranosti, te socio-političkih stavova i vrijednosti. U posljednjem se dijelu izvještaja nalaze rezultati procjena zastupljenosti tema u školskom programu, participacije u društvenim i političkim aktivnostima te učestalosti informiranja i praćenja vijesti.

METODOLOGIJA

Istraživanje je osmišljeno i provedeno od strane tima istraživačica i istraživača s Instituta za društvena istraživanja u Zagrebu, Fakulteta političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu, Centra za studije jugoistočne Europe na Sveučilištu u Grazu, Filozofskog fakulteta u Rijeci i GONG-a. Istraživanje je provedeno u 67 završnih razreda iz 59 srednjih škola diljem Hrvatske tijekom ožujka 2021. godine. Ono predstavlja treću iteraciju ispitivanja političke pismenosti učenika završnih razreda, nakon školskih godina 2009./2010. (Bagić, 2011) i 2014./2015. (Bagić i Gvozdanović, 2015; Kovačić i Horvat, 2016). Izuzevši određene izmjene u samoj provedbi istraživanja, o kojima će nadalje biti riječ, postupak uzorkovanja, formiranja anketnog upitnika te analize su u velikoj mjeri u skladu s prethodnim iteracijama istraživanja, što omogućuje određene vremenske komparacije podataka.

U istraživanju je korišten stratificirani klaster uzorak, a postupak uzorkovanja bio je sljedeći. Na temelju podataka Ministarstva znanosti i obrazovanja formiran je popis svih završnih razreda srednjih škola u Hrvatskoj. Popis je podijeljen u podskupine na temelju tri vrste srednjoškolskog programa (gimnazijski, trogodišnji strukovni te četverogodišnji i petogodišnji strukovni) i šest regija (Zagreb, Sjeverna Hrvatska¹, Središnja Hrvatska², Slavonija³, Dalmacija⁴ te Istra, Primorje i Gorski kotar⁵). Zatim je po slučaju odabrano 67 razreda pazeći da omjer među podskupinama u uzorku razreda bude identičan omjeru podskupina u cijeloj populaciji razreda. Manji dio razreda, koji zbog različitih razloga nije bilo moguće ispitati, zamijenjen je razredima odgovarajuće podskupine. U svakom su razredu ispitani prisutni učenici koji su pristali sudjelovati u istraživanju.

Budući da se istraživanje odvijalo tijekom pandemije bolesti COVID-19, bilo je potrebno prilagoditi postupak prikupljanja podataka. Kako bi se u što većoj mjeri izbjegao kontakt s učenicima, anketni upitnik prebačen je u digitalni oblik putem servisa Alchemer. Anketari, koji su prošli trening za provođenje istraživanja, bili su prisutni u razredima⁶ u dogovorenim terminima. Upoznali su učenike s detaljima istraživanja, etičkim principima provođenja, vodili kroz ostatak istraživanja i bili spremni odgovoriti na eventualne nedoumice i poteškoće. Učenici su anketnom upitniku pristupili putem računala ili mobilnih uređaja,

¹ Uključuje Bjelovarsko-bilogorsku, Koprivničko-križevačku, Krapinsko-zagorsku, Međimursku, Varaždinsku i Zagrebačku županiju.

² Uključuje Karlovačku, Ličko-senjsku i Sisačko-moslavačku županiju.

³ Uključuje Brodsko-posavsku, Osječko-baranjsku, Požeško-slavonsku, Virovitičko-podravsku i Vukovarsko-srijemsku županiju.

⁴ Uključuje Dubrovačko-neretvansku, Splitsko-dalmatinsku, Šibensko-kninsku i Zadarsku županiju.

⁵ Uključuje Istarsku i Primorsko-goransku županiju.

⁶ Izuzetak su dva razreda u kojima je istraživanje provedeno uz prisutnost i nadgledanje anketara putem servisa Zoom.

a ukoliko je bilo poteškoća s opremom, anketari su imali pripremljen upitnik u papirnatom obliku⁷. Za potrebe ovog izvještaja analizirani su podaci na cjelokupnom uzorku svih učenika te su analizirane razlike između podskupina prema spolu, regiji i vrsti srednjoškolskog programa⁸.

Sociodemografske karakteristike uzorka

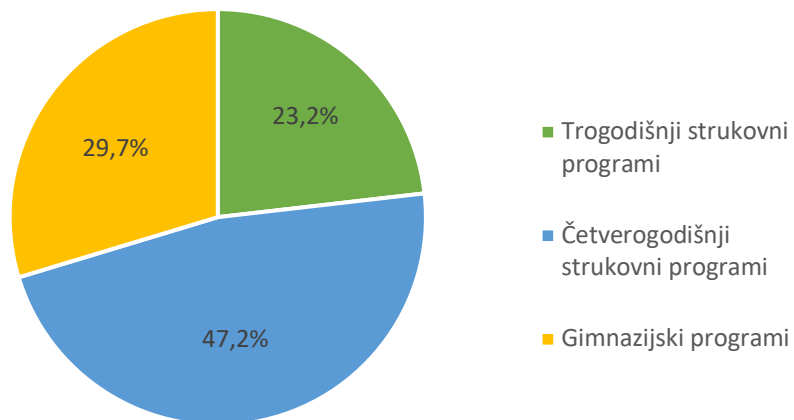
Uzorak se sastojao od 1122 učenika, od čega 52,2% ženskog i 47,8% muškog spola⁹. Na Slici 1 prikazana je raspodjela učenika u istraživanju s obzirom na vrstu srednjoškolskog programa koji pohađaju. Udjeli pojedinih programa u skladu su s populacijskim pokazateljima – u Hrvatskoj 23,3% učenika završnih razreda pohađa trogodišnje strukovne programe, 47,1% četverogodišnje i petogodišnje strukovne programe te 29,6% gimnazijske programe. Na Slici 2 vidljiva je raspodjela učenika s obzirom na regionalnu pripadnost. Ovdje, također, podaci odgovaraju populacijskim udjelima¹⁰. Što se tiče dobi, 74,6% učenika ima 18 godina, 18,7% ima 17, 5,7% 19 i više godina, a 1% 16 godina. Većina učenika (47,5%) je prošlu školsku godinu završila s vrlo dobrim, skoro trećina (29,6%) s odličnim, a četvrtina s dobrim ili nižim uspjehom (22,9%).

⁷ U konačnici je od 1122 učenika, 164 ispunilo upitnik u papirnatom obliku.

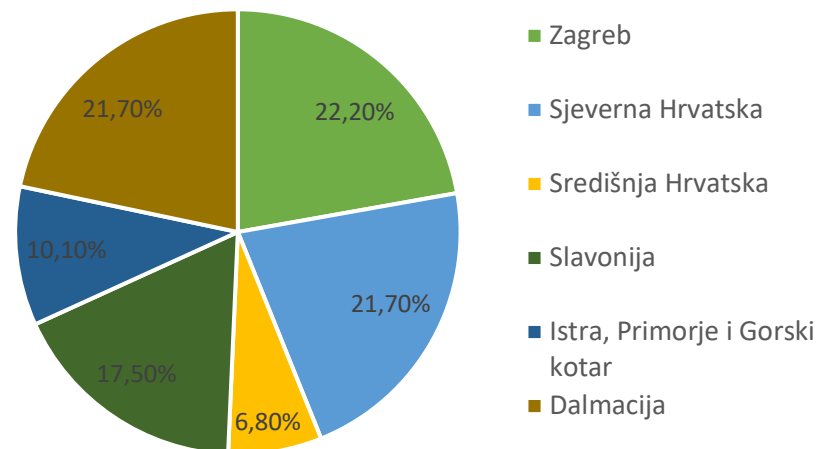
⁸ Statistička je značajnost razlika među prosječnim vrijednostima za pojedinu podskupinu testirana t-testom ili analizom varijance, uz post-hoc Scheffeov test. Rezultati analiza se ne navode zbog preglednosti izvještaja, no dostupni su na upit. Statistički se značajnom razlikom smatra razlika čija je pripadajuća *p* vrijednost manja od 0,05.

⁹ Kako se postupak uzorkovanja provodio na razini razreda, bilo je potrebno ponderima dodatno uskladiti omjere broja učenika u podskupinama po školskom programu da bi odgovarali omjerima u populaciji učenika. Svi se podaci u ovom izvještaju temelje na tako ponderiranim rezultatima.

¹⁰ 23,08% učenika završnih razreda srednjih škola u Hrvatskoj je iz Zagreba; 20,11% iz Sjeverne Hrvatske; 6,42% iz Središnje Hrvatske; 18,14% iz Slavonije; 10,48% iz Istre, Primorja i Gorskog kotara; te 21,77% iz Dalmacije.

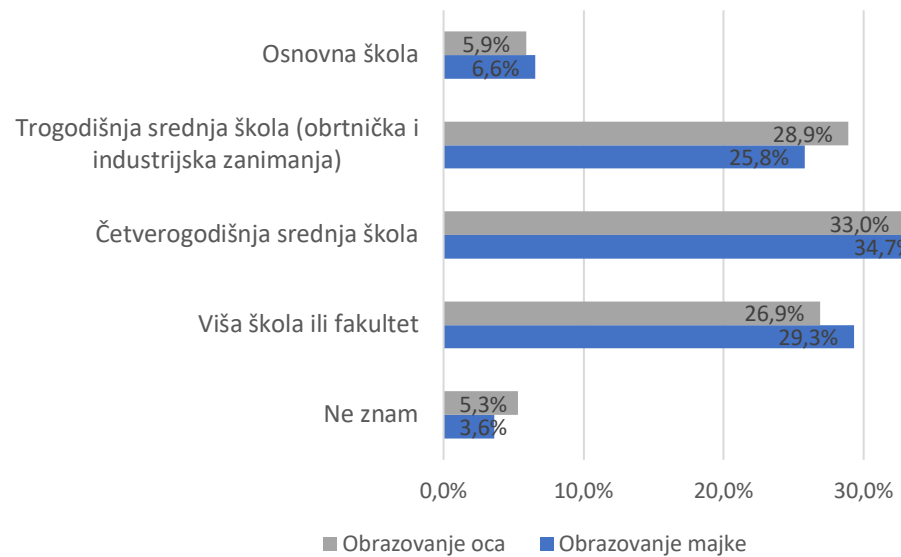

Slika 1. Sastav uzorka prema vrsti srednjoškolskog programa (%).

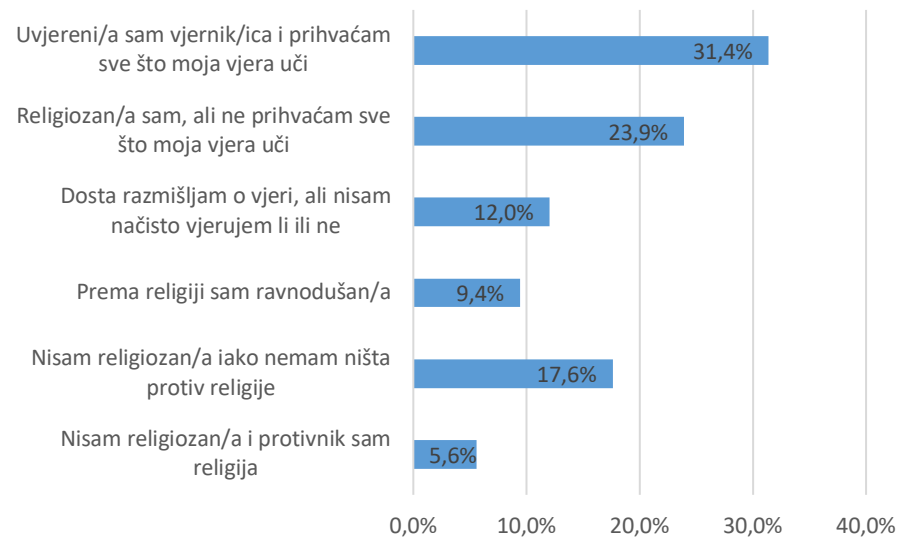

Slika 2. Sastav uzorka prema regionalnoj pripadnosti (%).

Na Slici 3 prikazana je obrazovna struktura roditelja učenika. Vidljivo je da većina roditelja ima završenu srednju četverogodišnju školu (33% i 34,7%). Udio majki koje imaju završenu četverogodišnju srednju školu ili višu razinu obrazovanja, nešto je veći nego udio očeva. S druge strane, udio je očeva koji imaju završenu trogodišnju strukovnu školu veći no što je to slučaj kod majki. Konačno, što se tiče religioznosti (Slika 4), gotovo trećina učenika su uvjereni vjernici koji prihvaćaju sve postavke vjere (31,4%), a četvrtina je religiozna, ali ne prihvaća sve postavke vjere (23,9%). Ukupno četvrtina učenika nije religiozna (23,2%).

Slika 3. Obrazovanje roditelja učenika (%).

Slika 4. Raspodjela učenika prema religioznosti (%).

POLITIČKO ZNANJE I INFORMIRANOST

Jednako kao i u prethodnim iteracijama istraživanja političke pismenosti, političko se znanje učenika završnih razreda srednjih škola ispitivalo kroz tri sfere – temeljni politički pojmovi, poznavanje ustavno-političkog ustrojstva i politička informiranost. Ovaj je dio upitnika imao 19 pitanja. Za svako pitanje su bila ponuđena četiri odgovora od kojih je samo jedan bio točan.

U Tablici 1 se nalaze udjeli točnih odgovora na pitanja vezana za temeljne političke pojmove¹¹. U najvećem postotku učenici točno odgovaraju na pitanje o trodiobi vlasti (76,3%), a najmanje ih zna identificirati organizacije civilnog društva (15,1%). Vidljivo je i da na većini pitanja točan odgovor zna manje od polovice učenika. Primjerice, tek nešto više od 40% učenika razumije temeljne ideološke pozicije različitih stranačkih obitelji. U odnosu na istraživanje iz 2015. godine, postotak je točnih odgovora nešto niži, u prosjeku 5% manje učenika daje točan odgovor na pitanja znanja o temeljnim političkim pojmovima.

Tablica 1. Temeljni politički pojmovi (%).

	Točan odgovor	Udio točnih odgovora (%)
Kojim pojmom označavamo pravo vlasti da donosi odluke jer je izabrana prema opće prihvaćenim pravilima?	Legitimitet	40,4
Što podrazumijeva trodioba vlasti u suvremenim demokracijama?	Vlast podijeljenu na izvršnu, zakonodavnu i sudsku vlast	76,3
Kako nazivamo oblik vlasti u kojem jedna osoba ili skupina samovoljno vlada ne vodeći računa o građanskim pravima drugih?	Diktatura	56,3
Koja od sljedećih organizacija ne pripada sferi civilnog društva?	Centri za socijalnu skrb	15,1
Što su organizacije civilnog društva?	Organizacije koje dobrovoljno osnivaju zainteresirani građani	52,9

¹¹ Tablica 1 i njoj slične tablice sadrže pitanja grupirana po sadržajnom kriteriju. Za potrebe izvještaja nisu rađene faktorizacije podataka.

Tko čini političku opoziciju?	Stranke koje nisu dio vladajuće većine u parlamentu	46,8
Što od sljedećeg nije glavna osobina demokratskog poretka?	Vlast provodi uspješnu ekonomsku politiku	49,6
Koja od sljedećih vrsta stranaka se zalaže za minimalnu intervenciju države u ekonomske aktivnosti?	Liberalne	40,1
Koja od sljedećih vrsta stranaka prihvaća određena ograničenja osobnih sloboda građana zbog zaštite morala i tradicionalnih vrijednosti?	Demokršćanske	44,1

U Tablici 2 se nalaze udjeli točnih odgovora na pitanjima o ustavno-političkom ustrojstvu Hrvatske. Na pola je pitanja točan odgovor znalo više od polovice sudionika, no valja imati na umu da postotak točnih odgovora ni na jednom pitanju ne prelazi 62,2%. Osim toga, samo 18,8% učenika zna koji akteri mogu promijeniti Ustav u Hrvatskoj. U usporedbi s istraživanjem političke pismenosti iz 2015. godine, učenici danas jednako ili slabije znaju temeljne aspekte ustavno-političkog ustrojstva Hrvatske (izuzetak je pitanje o tipu političkog sustava gdje je došlo do porasta broja točnih odgovora od 5%).

Tablica 2. Ustavno-političko ustrojstvo Hrvatske (%).

	Točan odgovor	Udio točnih odgovora (%)
Što je Ustav?	Temeljni pravno-politički akt države	57,7
Politički sustav u Republici Hrvatskoj je...?	Parlamentarni	62,2
Tko je vrhovni zapovjednik/ca oružanih snaga Republike Hrvatske?	Predsjednik/ca države	56,5
Kako se biraju ministri/ce u Vladi Republike Hrvatske?	Predsjednik/ca Vlade ih predlaže Saboru koji im izglasava povjerenje	41,4
Koja dva aktera jedina mogu promijeniti Ustav RH?	Sabor i građani na referendumu	18,8

Što se tiče političke informiranosti, iz Tablice 3 je vidljivo kako sudionici u najvećoj mjeri znaju koja stranka ima vladajuću većinu u Saboru (91,2%), što je ujedno i pitanje s najvećim udjelom točnih odgovora u cijelom upitniku. Izvan toga, manje od polovice sudionika zna kada su održani prvi višestranački izbori u Hrvatskoj (38%), tko je aktualni predsjednik Vlade (42%) te kakav je odnos Hrvatske i NATO-a (43,4%). Tek trećina sudionika zna s popisa prepoznati države koje su članice Europske unije. U usporedbi s istraživanjem političke pismenosti iz 2015. godine, učenici 2021. godine imaju manji postotak točnih odgovora na pitanjima političke informiranosti, osim kod pitanja o aktualnoj vlasti (vladajuće stranke i Predsjednik Vlade) gdje su ti postotci mnogo veći nego 2015. godine. Pretpostavka je da je pandemija doprinijela vidljivosti tih aktera, kao i općenito većem stupnju informiranja učenika o aktualnim političkim zbivanjima.

Tablica 3. Politička informiranost (%).

	Točan odgovor	Udio točnih odgovora (%)
Koje godine su održani prvi višestranački izbori u Republici Hrvatskoj?	1990.	38,0
Kako se zove sadašnji predsjednik/ica Vlade RH?	Andrej Plenković	42,0
Koja od navedenih stranaka trenutno ima najviše zastupnika u Hrvatskom saboru?	HDZ	91,2
U kakvom je odnosu Hrvatska prema Sjevernoatlantskom savezu (NATO-u)?	Hrvatska je članica NATO-a od 2009. godine	43,4
U kojoj od navedenih skupina država su sve tri države članice EU?	Irska, Nizozemska, Švedska	34,2

U Tablici 4 nalaze se ukupni rezultati na pojedinim ljestvicama političkog znanja. Na ukupnom su uzorku učenici u prosjeku dali devet točnih odgovora, tj. nešto manje od pola upitnika su ispunili točno. Tri su sudionika dala točne odgovore na sva pitanja u upitniku. Na razini pojedinih ljestvica slična je situacija. U usporedbi s istraživanjem političke pismenosti 2015. godine, na razini ukupne su ljestvice rezultati slični, dok je na razini pojedinih ljestvica došlo do pada prosječnog rezultata, koji se tiče razumijevanja temeljnih političkih pojmova i poznavanja ustavno-političkog poretka, a do porasta prosječnog rezultata koji se tiče političke informiranosti.

Tablica 4. Političko znanje – deskriptivni pokazatelji.

	Prosjek	Medijan	Minimum	Maksimum	Standardna devijacija
Razumijevanje temeljnih političkih pojmova	4,22	4,00	0,00	9,00	1,96
Poznavanje ustavno-političkog ustrojstva	2,37	2,00	0,00	5,00	1,31
Politička informiranost	2,49	2,00	0,00	5,00	1,15
Ukupno političko znanje	9,07	9,00	1,00	19,00	3,39

Gledajući podskupine u našem uzorku (Tablica 5), dobivene su značajne i ponegdje izrazito velike razlike u političkom znanju. Najprije, za razliku od literature koja govori o stabilno većim razinama političkog znanja muškaraca, učenice i učenici nisu se značajno razlikovali ni u jednom aspektu političkog znanja. S druge strane, značajne su razlike dobivene po regionalnoj pripadnosti i vrsti srednjoškolskog programa. Što se tiče regionalnih razlika, učenici iz Zagreba imaju veće razine ukupnog znanja, razumijevanja temeljnih političkih pojmova i poznavanja ustavno-političkog ustrojstva od učenika svih ostalih regija. Nisu pronađene razlike u razini političke informiranosti s obzirom na regionalnu pripadnost. Najveće su razlike u političkom znanju pronađene među učenicima s obzirom na vrstu srednjoškolskog programa koji pohađaju. Najniže razine znanja na svim ljestvicama političkog znanja imaju učenici završnih razreda trogodišnjih strukovnih programa, zatim četverogodišnjih strukovnih programa, a najviše razine imaju učenici gimnazijskih programa. Učenici gimnazijskih programa imaju 50% bolje rezultate od učenika četverogodišnjih strukovnih programa te dvostruko bolje rezultate od učenika trogodišnjih strukovnih programa. Jednako kao i u prethodnim iteracijama istraživanja političke pismenosti učenika završnih razreda srednjih škola, i dalje je vrsta srednjoškolskog programa ključan čimbenik za političko znanje i informiranost te političku socijalizaciju mladih u širem smislu. Drugim riječima, u proteklih šest godina nije došlo do značajnog pomaka u osnaživanju političkog znanja i informiranosti učenika strukovnih programa.

Tablica 5. Političko znanje – prosječne vrijednosti po spolu, regiji i vrsti srednjoškolskog programa.

	Spol		Regija					Vrsta srednjoškolskog programa			
	Ž	M	Zagreb	Sjeverna Hrvatska	Središnja Hrvatska	Slavonija	Istra, Primorje i Gorski kotar	Dalmacija	Gimnazijski programi	Četverogodišnji strukovni programi	Trogodišnji strukovni programi
Razumijevanje temeljnih političkih pojmova	4,23	4,19	4,94	3,97	4,01	3,84	3,94	4,22	5,66	4,00	2,83
Poznavanje ustavno-političkog ustrojstva	1,25	2,39	2,75	2,37	2,08	2,19	1,92	2,39	3,13	2,28	1,57
Politička informiranost	2,46	2,51	2,59	2,39	2,48	2,41	2,43	2,58	2,97	2,43	1,99
Ukupno političko znanje	9,03	9,10	10,28	8,72	8,57	8,44	8,29	9,19	11,76	8,72	6,38

SOCIO-POLITIČKI STAVOVI I VRIJEDNOSTI

Nacionalna isključivost

Kao segment demokratskih stavova mladih, ispitana je sklonost mladih ka nacionalnoj isključivosti. U Tablici 6 prikazani su postotci pojedinih odgovora za tvrdnje koje upućuju na težnju k asimilaciji i uskraćivanju određenih prava imigrantima, s jedne, te prihvaćanje multikulturalnosti i izbjegavanje socijalne distance, s druge strane. Najhomogeniji stav mladi pokazuju kada deklariraju da mogu zamisliti da im osoba druge rase, vjere ili nacionalnosti postane prijatelj. Preko 90% sudionika vidi ovu razinu socijalnog odnosa s pripadnikom manjine kao izglednu mogućnost. Tek 13,5% ne vidi prednosti života u multikulturalnom društvu. Također, većina mladih (oko 70%) ne smatra poželjnim to da doseljenici odustanu od svojih običaja i potpuno se asimiliraju u hrvatsko društvo, kao ni to da etnički Hrvati u svojoj državi dobiju veća prava od pripadnika etničkih manjina.

Tablica 6. Nacionalna isključivost (%).

	Uopće se ne slažem	Ne slažem se	Niti se slažem, niti se ne slažem	Slažem se	U potpunosti se slažem
Ljudi koji su došli živjeti u Hrvatsku trebaju odustati od svojih običaja i potpuno se prilagoditi hrvatskim običajima i tradiciji	34,0	37,1	18,6	6,7	3,6
Za državu je dobro da u njoj žive osobe različitih rasa, religija ili kultura	4,5	9,0	27,5	35,1	23,8
Mogu se zamisliti u prijateljskom odnosu s osobom druge rase, vjere ili nacionalnosti	1,7	2,0	4,6	22,6	69,1
U Hrvatskoj bi etnički Hrvati trebali imati veća prava od ostalih stanovnika Hrvatske	38,2	28,9	22,6	6,6	3,7

Na svim tvrdnjama koje se tiču nacionalne isključivosti pronađene su statistički značajne rodne razlike koje ukazuju na to da su učenici, u usporedbi s učenicama, skloniji ovom tipu nedemokratskog stava. Kao što je prikazano u Tablici 7, učenice sustavno ostvaruju više prosječne vrijednosti na tzv. pozitivno orijentiranim tvrdnjama o vrijednosti multikulturalizma te ulasku u prijateljski odnos s osobom druge rase, vjere ili nacionalnosti, te niže vrijednosti na tzv. negativno orijentiranim tvrdnjama o asimilaciji imigranata kao preferiranoj akulturacijskoj strategiji i propagiranju većih prava za etničke Hrvate, ali ne i ne-Hrvate. Nadalje, za tri od četiri tvrdnje nađene su neke statistički značajne regionalne razlike među sudionicima. Sudionici iz Zagreba značajno više podržavaju suživot osoba različitih rasa, religija i kultura od sudionika iz Dalmacije i Slavonije. Također, sudionici iz Zagreba se u značajno većoj mjeri od sudionika iz Središnje Hrvatske, Sjeverne Hrvatske, Dalmacije i Slavonije mogu zamisliti u prijateljskom odnosu s osobom druge rase, vjere ili nacionalnosti. Međutim, valja podsjetiti da učenici iz svih regija pokazuju vrlo visoku razinu otvorenosti za mogućnost sklapanja prijateljstva s osobom druge rase, vjere ili nacionalnosti. Kad je riječ o tvrdnji koja ispituje bi li etnički Hrvati trebali imati veća prava od ostalih stanovnika Hrvatske, statistički značajne regionalne razlike postoje, ali naknadne usporedbe među regijama ne daju jasnu sliku gdje dolazi do razlikovanja. Uvid u prosječne vrijednosti ukazuje na to da je ono vjerojatno prisutno između Zagreba, s jedne, te Središnje i Sjeverne Hrvatske, s druge strane. Pritom su učenici iz spomenutih dviju regija nešto skloniji slaganju s ovom tvrdnjom nego učenici iz Zagreba. Konačno, valja reći da nema statistički značajnih regionalnih razlika u uvjerenju da bi se ljudi koji su došli živjeti u Hrvatsku trebali prilagoditi hrvatskim običajima i tradiciji. U pogledu razlika u nacionalnoj isključivosti učenika koji pohađaju različite vrste srednjoškolskog programa, vrijedi istaknuti da je ta razlika najevidentnija kod tvrdnje koja ispituje mogućnost sklapanja prijateljstva s osobom druge rase, vjere ili nacionalnosti. Iako su prosječne vrijednosti na toj tvrdnji visoke kod svih triju podskupina učenika, kod učenika gimnazija su najviše, a kod učenika trogodišnjih programa najniže. Sličan se obrazac razlika dobiva i za tvrdnju o pravima, pri čemu su gimnazijalci najskloniji osporavati opravdanost posebnih prava za Hrvate, dok su ih učenici trogodišnjih programa najskloniji poduprijeti. Nema statistički značajne razlike među tim procjenama kod učenika četverogodišnjih i trogodišnjih programa. Isto vrijedi i za razlike prema vrsti školskog programa za tvrdnju koja ispituje podržavanje asimilacije doseljenika. Konačno, nema statistički značajnih razlika u podržavanju multikulturalnosti društva među učenicima koji pohađaju različite vrste srednjoškolskog obrazovanja.

Tablica 7. Nacionalna isključivost – prosječne vrijednosti po spolu, regiji i vrsti srednjoškolskog programa.

	Ukupno	Spol		Regija						Vrsta srednjoškolskog programa		
		Ž	M	Zagreb	Sjeverna Hrvatska	Središnja Hrvatska	Slavonija	Istra, Primorje i Gorski kotar	Dalmacija	Gimnazijski programi	Četverogodišnji strukovni programi	Trogodišnji strukovni programi
Ljudi koji su došli živjeti u Hrvatsku trebaju odustati od svojih običaja i potpuno se prilagoditi hrvatskim običajima i tradiciji	2,09	1,79	2,41	2,02	2,09	1,97	2,12	2,00	2,20	1,97	2,12	2,18
Za državu je dobro da u njoj žive osobe različitih rasa, religija ili kultura	3,65	3,81	3,47	3,87	3,59	3,86	3,51	3,82	3,44	3,74	3,64	3,53
Mogu se zamisliti u prijateljskom odnosu s osobom druge rase, vjere ili nacionalnosti	4,55	4,70	4,38	4,79	4,49	4,17	4,53	4,57	4,49	4,77	4,57	4,25
U Hrvatskoj bi etnički Hrvati trebali imati veća prava od ostalih stanovnika Hrvatske	2,09	1,92	2,26	1,88	2,19	2,19	2,08	2,09	2,16	1,78	2,16	2,32

Stavovi o hrvatskoj naciji i nacionalnoj tradiciji

Kako bi se šire zahvatile manifestacije etnocentrizma kod mladih, osim sklonosti ka nacionalnoj isključivosti, ispitani su i stavovi o hrvatskoj naciji i nacionalnoj tradiciji. Na dijelu tvrdnji koje su formulirane u sklopu ovog konstrukta, mladi iskazuju vrlo podijeljene stavove (Tablica 8). Primjerice, približno trećina se mladih ne slaže, neodlučna je ili se slaže s tim da treba spriječiti sudski progon hrvatskih vojnika zbog eventualnih zločina tijekom Domovinskog rata. Slična je raspodjela vidljiva i kod tvrdnje koja navodi da je hrvatska tradicija bogatija od tradicija većine naroda. Prosječne vrijednosti na ovim dvjema tvrdnjama zamjetno su niže nego u istraživanju 2015. godine. Kad je riječ o preostalim tvrdnjama, mladi se u najvećem postotku ne slažu s time da su pravi Hrvati samo oni koji se izjašnjavaju kao katolici te se ne slažu s tim da u Ustavu treba stajati da je Hrvatska nacionalna država isključivo hrvatskog naroda.

Tablica 8. Stavovi o hrvatskoj naciji i nacionalnoj tradiciji (%).

	Uopće se ne slažem	Ne slažem se	Niti se slažem, niti se ne slažem	Slažem se	U potpunosti se slažem
Pravi Hrvati su jedino katolici	45,4	27,2	13,0	8,5	5,8
Ustavom Hrvatsku treba definirati kao nacionalnu državu isključivo hrvatskog naroda	28,3	26,1	28,6	12,2	4,9
Treba zaustaviti svaki pokušaj sudskog progona hrvatskih vojnika zbog eventualnih zločina počinjenih tijekom Domovinskog rata	17,2	21,7	30,8	17,2	13,2
Hrvatska tradicija je bogatija od tradicija većine drugih naroda	12,8	21,9	37,2	20,3	7,8

Analiza rodnih razlika (Tablica 9) ukazuje na to da učenici imaju statistički značajno više rezultate na trima tvrdnjama stava prema hrvatskoj naciji i nacionalnoj tradiciji od učenica, tj. da u značajno većoj mjeri smatraju da su samo katolici pravi Hrvati, da treba Ustavom propisati da je Hrvatska država isključivo hrvatskog naroda te da je nacionalna tradicija Hrvata bogatija od nacionalne tradicije drugih naroda. I učenici i učenice su u prosjeku jednako neopredijeljeni treba li zaustaviti pokušaje progona hrvatskih vojnika zbog zločina u Domovinskom ratu. Rodne razlike u ovom stavu nisu prisutne. Regionalne razlike zabilježene su za svaku od četiri tvrdnje stava o hrvatskoj naciji i nacionalnoj tradiciji. Pritom se uočava pravilnost da učenici iz Zagreba, u statistički značajno manjoj mjeri, imaju stav da su pravi Hrvati jedino katolici nego učenici iz Dalmacije, Sjeverne Hrvatske i Slavonije. Također, učenici iz Zagreba, u usporedbi s učenicima iz Dalmacije i Sjeverne Hrvatske, značajno manje zagovaraju definiciju Hrvatske kao države isključivo hrvatskog naroda, kao i to da treba spriječiti progon hrvatskih branitelja iz Domovinskog rata zbog eventualnih zločina. Konačno, učenici iz Slavonije u prosjeku se više slažu s tim da je hrvatska tradicija bogatija od tradicije drugih naroda nego učenici iz drugih regija, pri čemu je statistički značajno samo razlikovanje Slavonije i Zagreba u kojem se obrazuju učenici koji su najmanje skloni tom uvjerenju. Zabilježene su i statistički značajne razlike u stavu prema naciji i tradiciji među učenicima koji pohađaju različite vrste srednjoškolskog obrazovanja. Gimnazijalci sustavno ostvaruju najniži prosjek za pojedine tvrdnje, dok učenici završnih razreda trogodišnjih programa uglavnom imaju za ove tvrdnje najviše procjene. Gimnazijalci se u stavu prema naciji i tradiciji statistički značajno razlikuju od preostalih dviju podskupina – učenika četverogodišnjih i trogodišnjih programa, među kojima uglavnom nema statistički značajnih razlika.

Tablica 9. Stavovi o hrvatskoj naciji i nacionalnoj tradiciji – prosječne vrijednosti po spolu, regiji i vrsti srednjoškolskog programa.

	Ukupno	Spol		Regija						Vrsta srednjoškolskog programa		
		Ž	M	Zagreb	Sjeverna Hrvatska	Središnja Hrvatska	Slavonija	Istra, Primorje i Gorski kotar	Dalmacija	Gimnazijski programi	Četverogodišnji strukovni programi	Trogodišnji strukovni programi
Pravi Hrvati su jedino katolici	2,02	1,87	2,19	1,70	2,11	1,93	2,10	2,09	2,19	1,56	2,14	2,36
Ustavom Hrvatsku treba definirati kao nacionalnu državu isključivo hrvatskog naroda	2,39	2,23	2,57	2,14	2,49	2,30	2,45	2,42	2,53	1,98	2,52	2,67
Treba zaustaviti svaki pokušaj sudskog progona hrvatskih vojnika zbog eventualnih zločina počinjenih tijekom Domovinskog rata	2,87	2,88	2,87	2,53	3,07	2,95	2,86	2,94	2,98	2,44	3,00	3,18
Hrvatska tradicija je bogatija od tradicija većine drugih naroda	2,88	2,74	3,03	2,66	2,90	3,01	3,07	2,81	2,94	2,55	3,03	3,00

Stavovi o osobama homoseksualne orijentacije

Istraživanjem su obuhvaćeni i stavovi mladih prema osobama homoseksualne orijentacije kao manjinske skupine u društvu. Kad se kompariraju s nalazima istraživanja istog fenomena 2015. godine, rezultati prikazani u Tablici 10 ukazuju na značajan pomak u pravcu tolerantnijeg odnosa spram različitosti prema seksualnom opredjeljenju. Ipak, i dalje su u nemalom postotku prisutne negativne procjene i diskriminatorne težnje spram homoseksualnih pojedinaca. Tako, primjerice, otprilike trećina uzorka smatra da je homoseksualnost poremećaj ili bolest te da homoseksualne osobe ne bi trebale javno istupati zbog

opasnosti od lošeg utjecaja na mlade. Gotovo 50% mladih smatra da se homoseksualna orijentacija ne bi trebala javno isticati i da bi homoseksualne osobe ovaj aspekt identiteta trebale izražavati samo u privatnoj sferi, a gotovo 20% mladih bira opcije koje podrazumijevaju da se osobama homoseksualne orijentacije zabrani rad s djecom. Na pitanju o tome treba li homoseksualnim osobama dozvoliti posvajanje djece događa se jaka polarizacija - oko 40% mladih je protiv toga, a oko 40% to podržava.

Tablica 10. Stavovi prema osobama homoseksualne orijentacije (%).

	Uopće se ne slažem	Ne slažem se	Niti se slažem, niti se ne slažem	Slažem se	U potpunosti se slažem
Homoseksualnost je neka vrsta poremećaja ili bolesti	35,6	11,2	19,4	13,2	20,7
Homoseksualnim osobama bi trebalo zabraniti javne istupe jer na taj način loše utječu na mlade	35,5	16,7	16,6	13,7	17,5
Homoseksualne osobe imaju pravo raditi privatno što god hoće, ali ne bi u javnosti trebale isticati svoju seksualnu orijentaciju	18,7	13,1	19,4	20,9	27,9
Homoseksualnim osobama treba dozvoliti posvajanje djece	25,6	12,3	19,8	18,1	24,1
Homoseksualnim osobama treba zabraniti rad s djecom	39,8	22,4	18,9	7,3	11,6

Na svim tvrdnjama koje ispituju stavove prema osobama homoseksualne orijentacije učenici iskazuju statistički značajno negativnije stavove od učenica. Kao što je vidljivo u Tablici 11, te su razlike za dio tvrdnji i vrlo velike. Primjerice, prosječna vrijednost za tvrdnju 'Homoseksualnost je neka vrsta poremećaja ili bolesti' na poduzorku učenika je 3,4, a na poduzorku učenica 2,1. Statistički značajne razlike po regijama nađene su za svih pet tvrdnji stava prema osobama homoseksualne orijentacije. Mladi iz Zagreba statistički značajno manje vjeruju da je homoseksualnost poremećaj ili bolest nego što je to slučaj kod mladih iz Dalmacije i Sjeverne Hrvatske. Također, u značajno manjoj mjeri od učenika iz Slavonije, Dalmacije i Sjeverne Hrvatske zagovaraju da se homoseksualnim osobama zabrane javni nastupi kako ne bi negativno utjecali na mlade. Učenici iz Zagreba imaju i najafirmativniji stav prema posvajanju djece od strane homoseksualnih osoba. Pritom se značajno razlikuju od učenika iz Slavonije, Dalmacije, Istre, Primorja i Gorskog kotara te Sjeverne Hrvatske. Mladi iz Dalmacije najviše se protive javnom isticanju homoseksualne orijentacije, ali se u tome statistički značajno razlikuju tek od učenika iz Zagreba. Između tih dviju procjena nalaze se stavovi učenika iz ostalih regija. Konačno, učenici se iz različitih regija najmanje međusobno razlikuju po pitanju zabrane rada homoseksualnih osoba s djecom. Trend rezultata sugerira da su učenici iz Slavonije najveći podržavatelji te zabrane, dok je učenici iz Zagreba najmanje podržavaju. Učenici koji pohađaju različite vrste srednjoškolskih programa međusobno se razlikuju u svim elementima stava prema homoseksualnim osobama. Jedina neznačajna razlika je ona između učenika trogodišnjih i četverogodišnjih strukovnih programa po pitanju stava o (ne)poželjnosti isticanja seksualnog opredjeljenja za osobe homoseksualne orijentacije. Na svim tvrdnjama učenici gimnazija imaju najpozitivnije, a učenici trogodišnjih strukovnih programa najnegativnije stavove.

Tablica 11. Stavovi prema osobama homoseksualne orijentacije – prosječne vrijednosti po spolu, regiji i vrsti srednjoškolskog programa.

	Ukupno	Spol		Regija					Vrsta srednjoškolskog programa			
		Ž	M	Zagreb	Sjeverna Hrvatska	Središnja Hrvatska	Slavonija	Istra, Primorje i Gorski kotar	Dalmacija	Gimnazijski programi	Četverogodišnji strukovni programi	Trogodišnji strukovni programi
Homoseksualnost je neka vrsta poremećaja ili bolesti	2,72	2,08	3,43	2,39	2,86	2,54	2,82	2,79	2,87	2,00	2,89	3,31
Homoseksualnim osobama bi trebalo zabraniti javne istupe jer na taj način loše utječu na mlade	2,61	2,01	3,27	2,25	2,71	2,56	2,78	2,63	2,75	1,89	2,73	3,28
Homoseksualne osobe imaju pravo raditi privatno što god hoće, ali ne bi u javnosti trebale isticati svoju seksualnu orijentaciju	3,26	2,93	3,63	2,97	3,34	2,90	3,38	3,42	3,43	2,78	3,38	3,64
Homoseksualnim osobama treba dozvoliti posvajanje djece	3,03	3,39	2,63	3,52	3,05	3,23	2,70	2,90	2,76	3,62	2,97	2,39
Homoseksualnim osobama treba zabraniti rad s djecom	2,28	1,83	2,78	2,02	2,39	2,36	2,43	2,14	2,37	1,68	2,39	2,83

Stavovi o rodnoj ravnopravnosti

Nadalje, istraživanjem su zahvaćeni stavovi učenika prema rodnoj ravnopravnosti kao jednoj od temeljnih vrijednosti demokratskog društveno-političkog uređenja. Prema raspodjeli rezultata, koja je prikazana u Tablici 12, evidentno je da na cjelokupnom uzorku prevladava mišljenje da se odnosi muškaraca i žena u suvremenom društvu trebaju urediti ravnopravno. Oko tri četvrtine sudionika se ne slaže s tvrdnjom koja navodi da kao društvo ne trebamo više žena na visokim pozicijama budući da je primarna zadaća žena skrbiti o obitelji. Sličan postotak sudionika zagovara potpuno ravnopravnu raspodjelu kućanskih poslova između muškaraca i žena, ne smatra da je problematično da u obitelji žena zarađuje više od muškarca niti to da se žene trebaju primarno posvetiti kućanstvu i brizi o djeci, a ne karijeri. Određeni eho patrijarhalnog uređenja obiteljskih odnosa vidljiv je iz činjenice da 20% sudionika podržava postavku prema kojoj je muškarac taj koji mora zarađivati kako bi prehranio obitelj. Konačno, manje od 50% sudionika odbacuje ideju da su žene biološki predodređene za uspjeh u poslovima s ljudima, prije nego u, primjerice, tehnicima i informatičarima. Činjenica da otprilike četvrtina sudionika na tu temu zauzima neodlučnu poziciju, dok četvrtina smatra da odabir i uspjeh u poslu jesu biološka zadatost, govori o ukorijenjenosti rodnih stereotipa čije se posljedice mogu manifestirati u budućim odlukama i ponašanjima učenika i učenica.

Prosječne se vrijednosti po pojedinoj tvrdnji stava o rodnoj ravnopravnosti (Tablica 13) statistički značajno razlikuju ovisno o spolu sudionika. Na svih šest tvrdnji učenice zauzimaju znatno pozitivniji stav prema različitim aspektima rodne ravnopravnosti od učenika. Statistički su značajne regionalne razlike zabilježene samo kod tvrdnji koje ispituju fenomen zarade i plaće u kontekstu rodne ravnopravnosti. Mogućnost da se muškarcu „poljulja“ ekskluzivna uloga hranitelja obitelji statistički je značajno prihvatljivija učenicima iz Zagreba nego učenicima iz Središnje Hrvatske, dok je mogućnost da u obitelji žena zarađuje više od muškarca prihvatljivija učenicima iz Zagreba nego učenicima iz Dalmacije. Kad je riječ o razlikama u stavu prema rodnoj ravnopravnosti, s obzirom na vrstu školskog programa koji učenici pohađaju, zaključuje se da su na svim tvrdnjama najegalitarnije stavove iskazali gimnazijalci, a najmanje egalitarne učenici trogodišnjih strukovnih programa. Učenici se četverogodišnjih strukovnih programa nalaze prema stavu o rodnoj ravnopravnosti između ove dvije skupine učenika. Iznimka je stav prema ravnopravnoj podjeli kućanskih poslova za koji učenici četverogodišnjih i trogodišnjih strukovnih programa daju slične procjene.

Tablica 12. Stavovi o rodnoj ravnopravnosti (%).

	Uopće se ne slažem	Ne slažem se	Niti se slažem, niti se ne slažem	Slažem se	U potpunosti se slažem
Uloge muškaraca i žena u obitelji trebaju se razlikovati jer su žene te koje bi se trebale primarno posvetiti kućanstvu i brizi o djeci	51,9	19,4	16,2	8,1	4,5
Žene i muškarci trebaju potpuno ravnopravno dijeliti sve kućanske poslove kao što su kuhanje, glačanje i pospremanje	4,5	6,8	14,3	25,9	48,6
Muškarac je taj koji bi morao zarađivati i prehranjivati obitelj	34,2	24,6	22,4	12,8	6,0
Žene su biološki predodređene da budu bolje u poslovima s ljudima kao što su učiteljice i negovateljice nego u tehnici i informatici	24,1	23,5	25,1	21,6	5,7
Nije nam potrebno više žena na pozicijama moći u društvu jer je ženina primarna uloga briga o obitelji	50,4	25,5	15,2	5,4	3,5
Nije dobro kad se u obitelji promijene uobičajene uloge pa žena počne zarađivati više od muškarca	46,1	26,8	18,6	5,8	2,7

Tablica 13. Stavovi o rodnoj ravnopravnosti – prosječne vrijednosti po spolu, regiji i vrsti srednjoškolskog programa.

	Ukupno	Spol		Regija						Vrsta srednjoškolskog programa		
		Ž	M	Zagreb	Sjeverna Hrvatska	Središnja Hrvatska	Slavonija	Istra, Primorje i Gorski kotar	Dalmacija	Gimnazijski programi	Četverogodišnji strukovni programi	Trogodišnji strukovni programi
Uloge muškaraca i žena u obitelji trebaju se razlikovati jer su žene te koje bi se trebale primarno posvetiti kućanstvu i brizi o djeci	1,94	1,48	2,44	1,81	1,99	1,99	1,95	2,03	1,96	1,57	1,96	2,36
Žene i muškarci trebaju potpuno ravnopravno dijeliti sve kućanske poslove kao što su kuhanje, glačanje i pospremanje	4,07	4,50	3,61	4,22	3,93	4,06	4,05	4,15	4,05	4,30	4,05	3,84
Muškarac je taj koji bi morao zarađivati i prehranjivati obitelj	2,32	1,84	2,84	2,13	2,36	2,72	2,34	2,28	2,34	1,84	2,38	2,79
Žene su biološki predodređene da budu bolje u poslovima s ljudima kao što su učiteljice i njegovateljice nego u tehnici i informatici	2,61	2,24	3,02	2,60	2,61	2,58	2,55	2,57	2,71	2,28	2,68	2,91
Nije nam potrebno više žena na pozicijama moći u društvu jer je ženina primarna uloga briga o obitelji	1,86	1,38	2,39	1,70	1,97	1,90	1,90	1,84	1,88	1,43	1,91	2,30
Nije dobro kad se u obitelji promijene uobičajene uloge pa žena počne zarađivati više od muškarca	1,92	1,57	2,31	1,70	2,00	1,95	1,92	2,02	2,02	1,48	1,97	2,39

Autoritarnost

Razina do koje se mladi priklanjaju autoritarnom stilu upravljanja koji podrazumijeva submisivnost i poslušnost pojedinaca prema moćnicima i volji većine te prijezir i agresiju prema onima koji se ne pokoravaju autoritetu, ispitana je kroz slaganje s pet tvrdnji (Tablica 14). I prema raspodjeli odgovora i prema prosječnim rezultatima na cjelokupnom uzorku (Tablica 15), vidljivo je da slaganje s autoritarnim težnjama nije prevladavajući odgovor mladih obuhvaćenih uzorkom. Štoviše, razina autoritarnosti odmjerena pojedinim tvrdnjama nešto je niža nego što je to zabilježeno u istraživanju 2015. godine. Većina sudionika (oko 60 %) se ne slaže s tvrdnjom da se vlasti i moćnicima ne treba zamjerati, time ukazujući na nepristajanje na ideju autoritarne submisije. Također, preko 55% sudionika odbacuje logiku prema kojoj je većina uvijek u pravu. Nešto manje od polovice sudionika smatra da vladajući ne trebaju imati apsolutnu slobodu vladanja tijekom mandata te da je nepoželjno da jedna stranka politički dominira kroz duži period. Ipak, velik je postotak onih koji za te dvije tvrdnje zauzimaju srednju, neodlučnu poziciju (oko 40%). Još veći postotak sudionika (50%) pristaje uz srednju opciju kod tvrdnje „Zadaća opozicije nije kritizirati vladu, nego podržavati njen rad“.

Tablica 14. Autoritarnost (%).

	Uopće se ne slažem	Ne slažem se	Niti se slažem, niti se ne slažem	Slažem se	U potpunosti se slažem
Zadaća opozicije nije kritizirati vladu, nego podržavati njen rad	14,1	21,0	50,2	12,3	2,5
Mišljenje većine uvijek je najbolje	25,8	30,1	24,5	12,2	7,4
Vladajuća stranka treba imati apsolutnu slobodu vladanja između dvaju parlamentarnih izbora	18,4	27,6	43,3	8,8	1,9
Poželjno je da na političkoj sceni duže vrijeme dominira jedna jaka stranka	18,9	24,5	36,8	16,5	3,3
Vlasti i moćnicima ne treba se zamjerati	34,3	25,6	28,2	8,7	3,2

Navedeno može upućivati na to da mladi vide ulogu opozicije promjenjivom, ovisnom o predmetu rasprave, ali i indicirati da velik dio njih ne razumije bit opozicije, na što uostalom ukazuje podatak iz Tablice 1 o poznavanju temeljnih političkih pojmova prema kojem je postotak točnih odgovora na pitanje „Tko čini političku opoziciju?“ manji od 50%.

Analizom je rodni razlika utvrđeno da se samo kod jedne tvrdnje statistički značajno razlikuju prosječne vrijednosti učenika i učenica. Radi se o tvrdnji „Mišljenje većine uvijek je najbolje“ s kojom se učenice u prosjeku manje slažu nego učenici (Tablica 15). Regionalne su razlike u prihvaćanju autoritarnih tendencija evidentirane kod četiri od pet tvrdnji. Izuzetak je tvrdnja o zadaći opozicije za koju nisu nađene statistički značajne razlike među procjenama učenika iz različitih regija. Najveći je broj razlikovanja zabilježen kod tvrdnje o ispravnosti mišljenja većine. Učenici iz Zagreba imaju niže prosječne procjene te tvrdnje od učenika iz svih preostalih regija osim Dalmacije. Statistički je značajna i razlika u procjeni te tvrdnje između učenika iz Dalmacije i Sjeverne Hrvatske, pri čemu su učenici iz Dalmacije manje skloni vjerovati da je mišljenje većine uvijek najbolje. Za preostale tri tvrdnje koje se tiču autoritarnosti, utvrđeno je razlikovanje između učenika iz Zagreba i učenika iz Sjeverne Hrvatske koje indicira da učenici iz Zagreba manje podržavaju ideje da vladajuća stranka, od izbora do izbora, dobije apsolutnu slobodu vladanja, da je poželjno da jedna stranka politički dominira kroz duže vrijeme te da se vladajućima ne treba zamjerati¹². Konačno, učenici koji pohađaju različite vrste srednjoškolskih programa statistički se značajno međusobno razlikuju na svim tvrdnjama koje pripadaju sklopu pitanja o autoritarnosti. Izuzetak je jedino tvrdnja o slobodi vladanja vladajuće stranke između dvaju parlamentarnih izbora, gdje učenici trogodišnjih i četverogodišnjih strukovnih programa imaju sukladne stavove. U svim drugim slučajevima, učenici trogodišnjih strukovnih programa imaju stavove koji su bliži autoritarnosti (iako je riječ o umjerenom razini) nego što je to slučaj kod učenika četverogodišnjih strukovnih programa i gimnazija.

¹² Pritom valja napomenuti da kod tvrdnje „Vlasti i moćnicima ne treba se zamjerati“ naknadnim testovima nije moguće locirati gdje se događa razlikovanje na regionalnoj razini, no s obzirom na razinu značajnosti razlike u prosječnim vrijednostima (p), vjerojatno je da se radi o spomenutim regijama (Zagreb i Sjeverna Hrvatska).

Tablica 15. Autoritarnost - prosječne vrijednosti po spolu, regiji i vrsti srednjoškolskog programa.

	Ukupno	Spol		Regija						Vrsta srednjoškolskog programa		
		Ž	M	Zagreb	Sjeverna Hrvatska	Središnja Hrvatska	Slavonija	Istra, Primorje i Gorski kotar	Dalmacija	Gimnazijski programi	Četverogodišnji strukovni programi	Trogodišnji strukovni programi
Zadaća opozicije nije kritizirati vladu, nego podržavati njen rad	2,68	2,66	2,71	2,62	2,76	2,89	2,68	2,73	2,58	2,44	2,72	2,90
Mišljenje većine uvijek je najbolje	2,45	2,38	2,53	2,10	2,73	2,62	2,53	2,69	2,32	1,93	2,53	2,96
Vladajuća stranka treba imati apsolutnu slobodu vladanja između dvaju parlamentarnih izbora	2,48	2,44	2,53	2,28	2,62	2,55	2,54	2,60	2,43	2,14	2,60	2,68
Poželjno je da na političkoj sceni duže vrijeme dominira jedna jaka stranka	2,61	2,62	2,60	2,35	2,73	2,79	2,69	2,62	2,63	2,39	2,63	2,85
Vlasti i moćnicima ne treba se zamjerati	2,21	2,15	2,27	2,06	2,39	2,41	2,06	2,44	2,14	1,98	2,22	2,49

Stavovi o Domovinskom ratu

Setom od trinaest tvrdnji ispitivani su stavovi mladih o Domovinskom ratu i povezanim temama. Time se nastojao dobiti uvid u odnos mladih prema prošlosti i politikama povijesti koje se provode u hrvatskom društvu, a važan su aspekt političke socijalizacije. Ove su tvrdnje zbog jednostavnijeg pregleda podijeljene u četiri skupine. U Tablici 16 vidljivo je da manje od polovice sudionika, točnije njih 45%, smatra da u školi stječu adekvatna i dostatna znanja o Domovinskom ratu. Iako se često govori o prevelikoj zastupljenosti ratnih tema u javnosti, sudionici su po tom pitanju prilično podijeljeni. Naime, trećina njih smatra da se u javnosti previše govori o Domovinskom ratu, a približno isto toliko njih ne slaže se s tim. Nadalje, otprilike tri četvrtine sudionika smatra da

Tablica 16. Domovinski rat – škola i društvo (%).

	Uopće se ne slažem	Ne slažem se	Niti se slažem, niti se ne slažem	Slažem se	U potpunosti se slažem
U školi stječem adekvatna i dostatna znanja o Domovinskom ratu	13,8	16,9	24,3	34,4	10,6
U hrvatskoj javnosti se previše govori o Domovinskom ratu	12,3	19,6	35,1	19,3	13,7
Studijski posjet Vukovaru i drugim mjestima stradanja treba i dalje biti obavezan za sve učenike osnovnih škola u Hrvatskoj	3,6	3,6	18,3	26,5	48,0
Dan sjećanja na žrtvu Vukovara treba biti državni praznik	2,5	3,1	18,0	29,0	47,4
Obilježavanja događaja iz Domovinskog rata važnija su od obilježavanja događaja iz Drugog svjetskog rata	4,7	10,2	37,8	20,9	26,4
Upotreba pozdrava Za dom spremni na spomenicima i znakovlju iz Domovinskog rata je opravdana	10,0	14,6	30,7	21,9	22,8

posjet Vukovaru i drugim mjestima stradanja za učenike osnovnih škola treba ostati obavezan, a obilježavanje Dana sjećanja na žrtvu Vukovara državni praznik. Kada je u pitanju važnost obilježavanja događaja iz Domovinskog rata, u odnosu na one iz Drugog svjetskog rata, nešto manje od polovice sudionika smatra da je obilježavanje događaja iz Domovinskog rata važnije, a njih 37,8% je neodlučno. U konačnici, četvrtina učenika smatra da upotreba pozdrava „Za dom spremni“ na spomenicima i znakovlju iz Domovinskog rata nije opravdana, dok ih 44,7% smatra korištenje toga pozdrava opravdanim u ovim slučajevima.

Učenici i učenice se razlikuju po prosječnim vrijednostima na tri od pet tvrdnji (Tablica 17). Učenice u prosjeku nešto više smatraju da studijski posjet Vukovaru i drugim mjestima stradanja treba i dalje biti obavezan za sve učenike osnovnih škola, a nešto manje da je obilježavanje događaja iz Domovinskog rata važnije od obilježavanja događaja iz Drugog svjetskog rata. Također, učenice u manjoj mjeri smatraju da je upotreba pozdrava „Za dom spremni“ opravdana na spomenicima i znakovlju iz Domovinskog rata. S obzirom na regionalno podrijetlo, statistički značajne razlike postoje na četiri od šest tvrdnji, ali nema jednoznačnih i konzistentnih razlika na temelju kojih bi bilo moguće izdvojiti jasan obrazac. Ipak, jednu od tvrdnji na kojoj postoje statistički značajne razlike je zanimljivo izdvojiti. Pokazuje se da učenici iz Zagreba u odnosu na učenike iz svih ostalih regija, s izuzetkom Istre, Primorja i Gorskog kotara, u manjoj mjeri opravdavaju upotrebu pozdrava „Za dom spremni“ na spomenicima i znakovlju iz Domovinskog rata. Prema vrsti srednjoškolskog programa postoje statistički značajne razlike u prosječnim vrijednostima na tri tvrdnje. Pritom, konzistentne su razlike na sve tri tvrdnje između gimnazijalaca i učenika trogodišnjih strukovnih programa. Gimnazijalci u većoj mjeri smatraju da se u hrvatskoj javnosti previše govori o Domovinskom ratu i da studijski posjeti trebaju i dalje biti obavezni, a u manjoj mjeri da je upotreba pozdrava „Za dom spremni“ na spomenicima i znakovlju iz Domovinskog rata opravdana. Učenici četverogodišnjih strukovnih programa se također statistički značajno razlikuju od gimnazijalaca po pitanju procjene opravdanosti korištenja pozdrava „Za dom spremni“ te u većoj mjeri smatraju takvu upotrebu opravdanom.

Tablica 17. Domovinski rat - škola i društvo - prosječne vrijednosti po spolu, regiji i vrsti srednjoškolskog programa.

	Ukupno	Spol		Regija					Vrsta srednjoškolskog programa			
		Ž	M	Zagreb	Sjeverna Hrvatska	Središnja Hrvatska	Slavonija	Istra, Primorje i Gorski kotar	Dalmacija	Gimnazijski programi	Četverogodišnji strukovni programi	Trogodišnji strukovni programi
U školi stječem adekvatna i dostatna znanja o Domovinskom ratu	3,11	3,12	3,09	2,94	3,19	3,48	3,07	3,10	3,13	3,21	3,01	3,19
U hrvatskoj javnosti se previše govori o Domovinskom ratu	3,02	2,96	3,10	3,20	2,91	2,93	2,95	3,16	2,99	3,18	3,00	2,87
Studijski posjet Vukovaru i drugim mjestima stradanja treba i dalje biti obavezan za sve učenike osnovnih škola u Hrvatskoj	4,12	4,18	4,05	4,06	4,11	4,08	4,06	3,90	4,33	4,24	4,16	3,87
Dan sjećanja na žrtvu Vukovara treba biti državni praznik	4,15	4,15	4,16	4,04	4,18	4,02	4,21	4,01	4,31	4,21	4,18	4,03
Obilježavanja događaja iz Domovinskog rata važnija su od obilježavanja događaja iz Drugog svjetskog rata	3,54	3,47	3,62	3,34	3,63	3,27	3,57	3,38	3,79	3,45	3,62	3,50
Upotreba pozdrava Za dom spremni na spomenicima i znakovlju iz Domovinskog rata je opravdana	3,33	3,19	3,48	2,92	3,47	3,67	3,37	3,27	3,49	2,92	3,49	3,54

Tvrdnjama koje su navedene u Tablici 18 ispitivani su stavovi mladih vezano uz nekoliko skupina koje su izravno ili neizravno sudjelovale u ratnim događanjima. Da se hrvatskim braniteljima trebaju ispuniti svi njihovi zahtjevi smatra 40% sudionika, dok Hrvate kao najveće žrtve ratova 1990-ih vidi 49,2% sudionika. Posebno se ističe empatični stav prema onim građanima, bez obzira na njihovu nacionalnost, koji su kao civili stradali tijekom Domovinskog rata, pri čemu 62,2% učenika smatra da takve žrtve zaslužuju jednak tretman u pogledu materijalnih obeštećenja te komemoriranja. Tek se nešto manje od 10% učenika protivi takvom tretmanu civilnih žrtava Domovinskog rata.

Tablica 18. Branitelji i žrtve Domovinskog rata (%).

	Uopće se ne slažem	Ne slažem se	Niti se slažem, niti se ne slažem	Slažem se	U potpunosti se slažem
Braniteljima se trebaju ispuniti svi njihovi zahtjevi	7,6	17,7	34,7	22,9	17,1
Hrvati su najveće žrtve ratova 1990-ih	4,7	11,8	34,3	29,2	20
Sve civilne žrtve Domovinskog rata bez obzira na nacionalnost zaslužuju jednaki tretman (materijalno i simboličko obeštećenje, spomenička obilježja, obilježavanje godišnjica)	2	6,2	29,5	34,8	27,4

Statistički su značajne rodne razlike nađene kod dvije od tri tvrdnje. Naime, učenice u manjoj mjeri od učenika smatraju da su Hrvati bili najveće žrtve ratova 1990-ih, a u većoj mjeri da sve civilne žrtve zaslužuju jednaki tretman. Kada su u pitanju regije, statistički značajne razlike postoje kod sve tri tvrdnje i to između učenika iz Zagreba te učenika iz Sjeverne Hrvatske, a na prve dvije tvrdnje iz Tablice 19 i između učenika iz Zagreba i učenika iz Dalmacije. Statistički značajne razlike prema vrsti srednjoškolskog programa postoje na sve tri tvrdnje iz Tablice 19. Učenici gimnazija razlikuju se u odnosu na učenike četverogodišnjih i trogodišnjih strukovnih programa. U manjoj mjeri smatraju da se braniteljima trebaju ispuniti svi njihovi zahtjevi i da su Hrvati bili najveće žrtve ratova 1990-ih, a u većoj mjeri da sve civilne žrtve zaslužuju jednak tretman. U slučaju te posljednje tvrdnje postoji i statistički značajna razlika između učenika četverogodišnjih i trogodišnjih strukovnih programa, pri čemu potonji u manjoj mjeri smatraju da sve civilne žrtve zaslužuju jednak tretman.

Tablica 19. Branitelji i žrtve Domovinskog rata - prosječne vrijednosti po spolu, regiji i vrsti srednjoškolskog programa.

	Ukupno	Spol		Regija						Vrsta srednjoškolskog programa		
		Ž	M	Zagreb	Sjeverna Hrvatska	Središnja Hrvatska	Slavonija	Istra, Primorje i Gorski kotar	Dalmacija	Gimnazijski programi	Četverogodišnji strukovni programi	Trogodišnji strukovni programi
Braniteljima se trebaju ispuniti svi njihovi zahtjevi	3,24	3,21	3,27	2,90	3,32	3,40	3,23	3,23	3,49	2,90	3,36	3,44
Hrvati su najveće žrtve ratova 1990-ih	3,48	3,38	3,59	3,21	3,66	3,50	3,46	3,18	3,72	3,30	3,55	3,57
Sve civilne žrtve Domovinskog rata bez obzira na nacionalnost zaslužuju jednaki tretman (materijalno i simboličko obeštećenje, spomenička obilježja, obilježavanje godišnjica)	3,79	3,87	3,71	4,02	3,59	3,78	3,67	3,84	3,85	4,09	3,78	3,43

Posljednji je set tvrdnji u okviru teme Domovinskog rata usmjeren na stavove vezane uz njegov karakter (Tablica 20). S jedne strane, većina sudionika, njih 62,2%, smatra da je pobjeda ostvarena u pravednom, legitimnom, obrambenom i oslobodilačkom Domovinskom ratu. Na tom tragu, 36,7% njih smatra da Hrvatska nije izvršila agresiju na Bosnu i Hercegovinu, ali je i više od polovice sudionika neodlučno po ovom pitanju. S druge strane, određeni kritički odmak i propitivanje uloge Hrvatske se može vidjeti kroz stavove vezane uz počinjenje zločina tijekom rata te pitanje kaznene odgovornosti. Naime, 37,7% sudionika se ne slaže s tvrdnjom da Hrvatska nije mogla počiniti zločine jer je vodila obrambeni rat, a njih 35% da su neki pripadnici političkog vrha Republike Hrvatske trebali biti optuženi pred Međunarodnim kaznenim sudom za bivšu Jugoslaviju.

Tablica 20. Karakter Domovinskog rata (%).

	Uopće se ne slažem	Ne slažem se	Niti se slažem, niti se ne slažem	Slažem se	U potpunosti se slažem
Hrvatski narod i hrvatski branitelji pobijedili su u pravednom, legitimnom, obrambenom i oslobodilačkom Domovinskom ratu	3,7	7,2	26,9	33,1	29,1
Hrvatska nije mogla počinuti zločine jer je vodila obrambeni rat	12,6	25,1	31,6	14,8	16,0
Neki pripadnici političkog vrha Republike Hrvatske trebali su biti optuženi pred haškim tribunalom (Međunarodni kazneni sud za bivšu Jugoslaviju)	6,0	9,2	49,8	22,8	12,2
Hrvatska je izvršila agresiju na Bosnu i Hercegovinu tijekom ratova 1990-ih	15,9	20,8	51,0	9,6	2,7

Na tri od četiri tvrdnje postoje statistički značajne razlike s obzirom na spol sudionika (Tablica 21). Naime, učenice iskazuju nižu razinu slaganja s tvrdnjom vezanom uz pobjedu u Domovinskom ratu i nemogućnost počinjenja zločina, a višu razinu slaganja s tvrdnjom o izvršenju agresije na Bosnu i Hercegovinu. Statistički značajne razlike na temelju regionalne pripadnosti sudionika postoje u dvije tvrdnje. U pogledu tvrdnje o pobjedi u ratu učenici iz Dalmacije izražavaju višu razinu slaganja u odnosu na učenike iz Zagreba, Sjeverne Hrvatske, Slavonije te Istre, Primorja i Gorskog kotara. Osim toga, učenici iz Zagreba izražavaju nižu razinu slaganja vezano uz tvrdnju o nemogućnosti počinjenja zločina od strane Hrvatske u Domovinskom ratu u odnosu na učenike iz Dalmacije i Sjeverne Hrvatske. S obzirom na vrstu srednjoškolskog programa postoje statistički značajne razlike na sve četiri tvrdnje. Pri tome se gimnazijalci razlikuju u odnosu na druge dvije skupine učenika prema prosječnim vrijednostima za tvrdnje vezane za optužbe pred haškim tribunalom, agresiju na BiH te mogućnost počinjenja zločina. U slučaju tvrdnje o mogućnosti počinjenja zločina postoji i statistički značajna razlika između učenika četverogodišnjih i

trogodišnjih strukovnih programa, a statistički značajna razlika između ovih dviju grupa postoji i u slučaju tvrdnje o pobjedi u Domovinskom ratu. U svim su slučajevima gimnazijalci u odnosu na druge dvije skupine učenika, odnosno učenici četverogodišnjih strukovnih programa u odnosu na učenike trogodišnjih strukovnih programa, kritičnije nastrojeni.

Tablica 21. Karakter Domovinskog rata - prosječne vrijednosti po spolu, regiji i vrsti srednjoškolskog programa.

	Ukupno	Spol		Regija						Vrsta srednjoškolskog programa		
		Ž	M	Zagreb	Sjeverna Hrvatska	Središnja Hrvatska	Slavonija	Istra, Primorje i Gorski kotar	Dalmacija	Gimnazijski programi	Četverogodišnji strukovni programi	Trogodišnji strukovni programi
Hrvatski narod i hrvatski branitelji pobijedili su u pravednom, legitimnom, obrambenom i oslobodilačkom Domovinskom ratu	3,77	3,62	3,93	3,75	3,70	3,77	3,64	3,51	4,07	3,81	3,83	3,60
Hrvatska nije mogla počinuti zločine jer je vodila obrambeni rat	2,96	2,84	3,10	2,59	3,14	3,11	2,89	2,87	3,23	2,48	3,07	3,36
Neki pripadnici političkog vrha Republike Hrvatske trebali su biti optuženi pred haškim tribunalom (Međunarodni kazneni sud za bivšu Jugoslaviju)	3,26	3,28	3,24	3,25	3,22	3,33	3,34	3,15	3,27	3,43	3,22	3,12
Hrvatska je izvršila agresiju na Bosnu i Hercegovinu tijekom ratova 1990-ih	2,62	2,76	2,47	2,66	2,69	2,44	2,63	2,78	2,50	2,79	2,55	2,56

Stavovi o Drugom svjetskom ratu

U idućem su setu od sedamnaest tvrdnji ispitivani stavovi sudionika vezani za Drugi svjetski rat i poslijeratni period. Potrebno je istaknuti da se u petnaest od sedamnaest tvrdnji barem trećina sudionika izjasnila kao neodlučna, dakle nisu iskazali niti slaganje, niti neslaganje s navedenim tvrdnjama, što može ukazivati na nezainteresiranost za ovu temu, izostanak informacija na temelju kojih bi mogli donijeti procjenu ili namjerno zaobilaženje izjašnjavanja. U ovom su slučaju tvrdnje također podijeljene u četiri skupine radi lakšeg prikaza rezultata.

U pogledu zastupljenosti tema vezanih za Drugi svjetski rat u javnosti (Tablica 22) tek nešto više od petine sudionika smatra da se previše govori o njima, dok se više od 40% ne slaže s tvrdnjom o prevelikoj zastupljenosti tih tema u javnosti. Usto, nešto manje od polovice sudionika smatra da u školi stječu adekvatna i dostatna znanja o Drugom svjetskom ratu. Međutim, tek trećina sudionika pobjedu u antifašističkoj borbi smatra temeljem državne suverenosti Republike Hrvatske, a čak 52,4% je neodlučno vezano uz ovu tvrdnju.

Tablica 22. Drugi svjetski rat – škola i društvo (%).

	Uopće se ne slažem	Ne slažem se	Niti se slažem, niti se ne slažem	Slažem se	U potpunosti se slažem
U školi stječem adekvatna i dostatna znanja o Drugom svjetskom ratu	10,2	17,7	25,4	36,8	9,8
U hrvatskoj javnosti se previše govori o Drugom svjetskom ratu	11,6	29,7	36,5	12,6	9,6
Jedan od temelja pune državne suverenosti Republike Hrvatske je pobjeda u antifašističkoj borbi	6,8	9,6	52,4	25,9	5,3

Nema statistički značajnih razlika u prosječnim vrijednostima na pojedinoj tvrdnji s obzirom na spol i regiju, dok prema vrsti srednjoškolskog programa postoje značajne razlike u slučaju prve i posljednje tvrdnje (Tablica 23). Učenici gimnazija u većoj mjeri smatraju da u školi sječu adekvatna i dostatna znanja o Drugom svjetskom ratu i da je pobjeda u antifašističkoj borbi jedan od temelja pune suverenosti Republike Hrvatske u odnosu na učenike četverogodišnjih i trogodišnjih strukovnih programa. U slučaju posljednje tvrdnje postoji i statistički značajna razlika između učenika četverogodišnjih i trogodišnjih strukovnih programa pri čemu učenici četverogodišnjih strukovnih programa u većoj mjeri vide pobjedu u antifašističkoj borbi kao jedan od temelja pune suverenosti Republike Hrvatske.

Tablica 23. Drugi svjetski rat - škola i društvo - prosječne vrijednosti po spolu, regiji i vrsti srednjoškolskog programa.

	Ukupno	Spol		Regija					Vrsta srednjoškolskog programa			
		Ž	M	Zagreb	Sjeverna Hrvatska	Središnja Hrvatska	Slavonija	Istra, Primorje i Gorski kotar	Dalmacija	Gimnazijski programi	Četverogodišnji strukovni programi	Trogodišnji strukovni programi
U školi stječem adekvatna i dostatna znanja o Drugom svjetskom ratu	3,18	3,21	3,16	3,10	3,30	3,13	3,16	3,24	3,16	3,63	3,04	2,91
U hrvatskoj javnosti se previše govori o Drugom svjetskom ratu	2,79	2,74	2,83	2,76	2,72	2,80	2,77	2,80	2,90	2,71	2,83	2,80
Jedan od temelja pune državne suverenosti Republike Hrvatske je pobjeda u antifašističkoj borbi	3,13	3,13	3,14	3,18	3,16	3,10	3,04	3,09	3,18	3,30	3,12	2,95

Stavovi sudionika vezano za teme Drugog svjetskog rata i poraća ukazuju da tek nešto manje od trećine sudionika smatra Nezavisnu Državu Hrvatsku fašističkom tvorevinom, a njih više od polovice je neodlučno ili se ne želi opredijeliti po tom pitanju (Tablica 24). Po pitanju karaktera Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije više od polovice sudionika smatra da je SFRJ bila komunistička diktatura. S tvrdnjom da su Hrvati u toj državi bili u podređenom položaju slaže se ili se u potpunosti slaže skoro polovica sudionika. S druge strane, 50% sudionika vidi SFRJ kao politički moćniju i neovisniju od volje velikih sila u odnosu na današnju Republiku Hrvatsku.

Tablica 24. Karakter Nezavisne Države Hrvatske (NDH) i Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (SFRJ) (%).

	Uopće se ne slažem	Ne slažem se	Niti se slažem, niti se ne slažem	Slažem se	U potpunosti se slažem
Nezavisna Država Hrvatska (NDH) je bila fašistička tvorevina	5,5	10,2	53,0	19,9	11,4
Jugoslavija (SFRJ) je bila komunistička diktatura	2,5	8,0	39,1	34,2	16,2
Hrvati su bili u podređenom položaju u Jugoslaviji (SFRJ)	4,1	8,0	40,0	32,4	15,5
Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija (SFRJ) je bila politički moćnija i neovisnija od volje velikih sila nego što je danas Hrvatska	6,8	10,7	33,4	29,7	19,5

Kod tri od četiri tvrdnje postoje statistički značajne razlike prema spolu (Tablica 25). Tako učenici u većoj mjeri od učenica smatraju da je Nezavisna Država Hrvatska bila fašistička tvorevina, da je Jugoslavija bila komunistička diktatura, ali i da je Jugoslavija bila politički moćnija i neovisnija od volje velikih sila, nego što je to danas Hrvatska. Regionalne razlike postoje na tri od četiri tvrdnje, ali nema pravilnosti te nije moguće detektirati konzistentni obrazac razlika. Prema vrsti srednjoškolskog programa postoje statistički značajne razlike u prosječnom slaganju s tri od četiri tvrdnje. Gimnazijalci u najvećoj mjeri smatraju da je NDH bila fašistička tvorevina te da su Hrvati bili u podređenom položaju u Jugoslaviji, zatim slijede učenici četverogodišnjih strukovnih programa,

a nakon njih učenici trogodišnjih strukovnih programa. Također, gimnazijalci u odnosu na ostale učenike u većoj mjeri smatraju da je Jugoslavija bila komunistička diktatura.

Tablica 25. Karakter Nezavisne Države Hrvatske i Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije - prosječne vrijednosti po spolu, regiji i vrsti srednjoškolskog programa.

	Ukupno	Spol		Regija						Vrsta srednjoškolskog programa		
		Ž	M	Zagreb	Sjeverna Hrvatska	Središnja Hrvatska	Slavonija	Istra, Primorje i Gorski kotar	Dalmacija	Gimnazijski programi	Četverogodišnji strukovni programi	Trogodišnji strukovni programi
Nezavisna Država Hrvatska (NDH) je bila fašistička tvorevina	3,22	3,12	3,32	3,45	3,09	3,15	3,07	3,23	3,23	3,58	3,16	2,87
Jugoslavija (SFRJ) je bila komunistička diktatura	3,54	3,47	3,60	3,59	3,54	3,55	3,48	3,36	3,59	3,69	3,52	3,37
Hrvati su bili u podređenom položaju u Jugoslaviji (SFRJ)	3,47	3,44	3,51	3,47	3,42	3,45	3,41	3,28	3,67	3,72	3,44	3,22
Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija (SFRJ) je bila politički moćnija i neovisnija od volje velikih sila nego što je danas Hrvatska	3,44	3,28	3,61	3,48	3,31	3,70	3,33	3,77	3,40	3,39	3,53	3,33

Kada je riječ o borbi za hrvatske nacionalne interese tijekom Drugog svjetskog rata, 17,1% sudionika smatra da su se za njih borili partizani, a 30,1% da su to činile ustaše (Tablica 26). Kod obje je ove tvrdnje vidljiv visok postotak sudionika koji su neodlučni što ponovno može ukazivati na nezainteresiranost za temu, izostanak informacija na temelju kojih bi mogli donijeti odluku ili jednostavno odbijanje izjašnjenja. Hrvate kao one koji su podnijeli najveće žrtve tijekom Drugog svjetskog rata ne vidi 42,1% sudionika, dok se s time da je Bleiburg najveća tragedija hrvatskog naroda slaže ili u potpunosti slaže nešto manje

od 30% sudionika. Kada je u pitanju komemoriranje stradanja u koncentracijskom logoru Jasenovac i na Bleiburgu, više od 50% sudionika slaže s tim da državne institucije trebaju svake godine obilježavati ta stradanja.

Tablica 26. Hrvatski nacionalni interesi u Drugom svjetskom ratu i komemoracije (%).

	Uopće se ne slažem	Ne slažem se	Niti se slažem, niti se ne slažem	Slažem se	U potpunosti se slažem
Partizani su se borili za hrvatske nacionalne interese	10,5	17,7	54,7	13,4	3,7
Ustaše su se borile za hrvatske nacionalne interese	10,7	15,6	43,6	20,9	9,2
Hrvati su podnijeli najveće žrtve tijekom Drugog svjetskog rata	13,8	28,3	37,2	14,9	5,8
Bleiburg je najveća tragedija hrvatskog naroda	4,8	12,6	53,7	20,9	8,1
Državne institucije trebaju svake godine obilježavati stradanja u koncentracijskom logoru Jasenovac	6,1	6,7	34,8	33,4	18,9
Državne institucije trebaju svake godine obilježavati stradanja na Bleiburgu	5,0	6,2	36,4	34,0	18,4

Učenice i učenici se statistički značajno razlikuju u svojim stavovima u tri od pet tvrdnji. Učenice u manjoj mjeri u odnosu na učenike smatraju da su se ustaše borile za hrvatske nacionalne interese i da je Bleiburg najveća tragedija hrvatskog naroda, a u većoj mjeri da su Hrvati podnijeli najveće žrtve tijekom Drugog svjetskog rata (Tablica 27). Kod regionalnih razlika nema sasvim jasnih obrazaca vezanih uz statistički značajne razlike te se može tek istaknuti da učenici iz Dalmacije, uz one iz Slavonije, u manjoj mjeri u odnosu na učenike iz Istre, Primorja i Gorskog kotara smatraju da su se partizani borili za nacionalne interese. Isto tako, učenici iz Dalmacije u odnosu na učenike iz Zagreba u većoj mjeri smatraju da su se ustaše borile za hrvatske nacionalne interese. Statistički značajne razlike prema vrsti srednjoškolskog obrazovanja koje učenici pohađaju postoje na četiri od šest tvrdnji (Tablica 27). Tako gimnazijalci u manjoj mjeri

smatraju da su se ustaše borile za hrvatske nacionalne interese te da su Hrvati podnijeli najveće žrtve tijekom Drugog svjetskog rata u odnosu na učenike četverogodišnjih i trogodišnjih strukovnih programa. Usto, učenici gimnazija i četverogodišnjih strukovnih programa u većoj mjeri smatraju da bi državne institucije trebale svake godine obilježavati stradanja na Bleiburgu. U konačnici, razlika između sve tri grupe učenika postoji vezano za obilježavanje stradanja

Tablica 27. Hrvatski nacionalni interesi u Drugom svjetskom ratu i komemoracije - prosječne vrijednosti po spolu, regiji i vrsti srednjoškolskog programa.

	Ukupno	Spol		Regija					Vrsta srednjoškolskog programa			
		Ž	M	Zagreb	Sjeverna Hrvatska	Središnja Hrvatska	Slavonija	Istra, Primorje i Gorski kotar	Dalmacija	Gimnazijski programi	Četverogodišnji strukovni programi	Trogodišnji strukovni programi
Partizani su se borili za hrvatske nacionalne interese	2,82	2,84	2,80	2,85	2,92	2,85	2,68	3,11	2,67	2,85	2,78	2,86
Ustaše su se borile za hrvatske nacionalne interese	3,02	2,90	3,16	2,84	2,95	3,13	3,08	3,03	3,19	2,65	3,20	3,15
Hrvati su podnijeli najveće žrtve tijekom Drugog svjetskog rata	2,70	2,82	2,57	2,48	2,88	2,77	2,74	2,62	2,76	2,37	2,81	2,93
Bleiburg je najveća tragedija hrvatskog naroda	3,15	3,08	3,23	3,11	3,16	3,20	3,16	2,99	3,22	3,20	3,15	3,09
Državne institucije trebaju svake godine obilježavati stradanja u koncentracijskom logoru Jasenovac	3,52	3,60	3,43	3,56	3,56	3,51	3,41	3,52	3,54	3,75	3,49	3,29
Državne institucije trebaju svake godine obilježavati stradanja na Bleiburgu	3,55	3,60	3,49	3,52	3,57	3,50	3,49	3,41	3,67	3,69	3,58	3,31

u koncentracijskom logoru Jasenovac - gimnazijalci u najvećoj mjeri smatraju da državne institucije trebaju obilježavati to stradanje svake godine, zatim učenici četverogodišnjih strukovnih programa te, u najmanjoj mjeri, učenici trogodišnjih strukovnih programa.

Posljednji skup tvrdnji odnosi se na stavove vezane uz zabranu isticanja simbola te preimenovanje ulica i trgova (Tablica 28). Rezultati sugeriraju sličnu poziciju sudionika bez obzira radi li se o komunističkim ili fašističkim simbolima, odnosno nazivima ulica i trgova. Tako tek nešto manje od polovice sudionika smatra da je potrebno zabraniti isticanje komunističkih simbola u javnosti, dok isto to za fašističke simbole smatra njih 56%. S druge strane, sudionici nisu skloni promjeni naziva ulica i trgova. Tako njih 48,9% smatra da ne bi trebalo preimenovati ulice i trgove koji nose ime Josipa Broza Tita, pripadnika ili simbola narodnooslobodilačke borbe, dok njih 39,9% isto smatra za ulice i trgove koji nose imena simbola ili pripadnika NDH.

Tablica 28. Fašistički i komunistički simboli u javnosti (%).

	Uopće se ne slažem	Ne slažem se	Niti se slažem, niti se ne slažem	Slažem se	U potpunosti se slažem
Treba zabraniti isticanje komunističkih simbola u javnosti	7,5	10,1	33,0	29,2	20,1
Treba zabraniti isticanje fašističkih simbola u javnosti	6,0	7,7	30,4	33,8	22,2
Trebalo bi preimenovati sve ulice i trgove koji nose ime Josipa Broza Tita, pripadnika ili simbola Narodnooslobodilačke borbe	21,9	26,9	34,5	7,7	8,9
Trebalo bi preimenovati sve ulice i trgove koji nose imena simbola ili pripadnika NDH	18,3	21,7	39,0	11,8	9,3

Kada je riječ o zabrani isticanja komunističkih i fašističkih simbola u javnosti, postoje statistički značajne razlike između učenica i učenika te su učenice sklonije zabranama (Tablica 29). Po pitanju preimenovanja ulica i trgova ne postoje statistički značajne rodne razlike. Nadalje, nema statistički značajnih razlika prema regiji vezanih uz zabrane isticanja simbola ili preimenovanje ulica i trgova, a prema vrsti srednjoškolskog programa postoje statistički značajne razlike na dvije od četiri tvrdnje. Učenici gimnazija su skloniji zabrani isticanja fašističkih simbola u odnosu na druge dvije skupine učenika, a učenici četverogodišnjih strukovnih programa u odnosu na učenike trogodišnjih strukovnih programa. Također, učenici gimnazija u odnosu na učenike četverogodišnjih i trogodišnjih strukovnih programa skloniji su preimenovanju ulica i trgova koji nose imena simbola i pripadnika NDH.

Tablica 29. Fašistički i komunistički simboli u javnosti - prosječne vrijednosti po spolu, regiji i vrsti srednjoškolskog programa.

	Ukupno	Spol		Regija						Vrsta srednjoškolskog programa		
		Ž	M	Zagreb	Sjeverna Hrvatska	Središnja Hrvatska	Slavonija	Istra, Primorje i Gorski kotar	Dalmacija	Gimnazijski programi	Četverogodišnji strukovni programi	Trogodišnji strukovni programi
Treba zabraniti isticanje komunističkih simbola u javnosti	3,44	3,55	3,33	3,44	3,45	3,24	3,49	3,38	3,49	3,45	3,49	3,33
Treba zabraniti isticanje fašističkih simbola u javnosti	3,59	3,66	3,51	3,78	3,60	3,32	3,52	3,66	3,48	3,84	3,55	3,34
Trebalo bi preimenovati sve ulice i trgove koji nose ime Josipa Broza Tita, pripadnika ili simbola Narodnooslobodilačke borbe	2,55	2,52	2,57	2,44	2,45	2,41	2,65	2,41	2,78	2,56	2,54	2,53
Trebalo bi preimenovati sve ulice i trgove koji nose imena simbola ili pripadnika NDH	2,72	2,68	2,76	2,83	2,71	2,51	2,60	2,66	2,81	3,01	2,61	2,58

Stavovi o političkom i civilnom aktivizmu te institucijama civilnog društva i politike

Stavovi mladih prema političkom i civilnom angažmanu, kao i njihova percepcija političkih aktera te organizacija civilnog društva, neki su od faktora o kojima ovisi hoće li se mladi aktivnije uključiti u demokratske procese u zajednici. Iz podataka u Tablici 30 može se iščitati opće raspoloženje učenika prema aktivizmu u političkoj i civilnoj sferi. Tri četvrtine učenika afirmativno se izjašnjava u vezi ideje da bi se svatko trebao založiti za rješavanje različitih društvenih problema u svojoj neposrednoj okolini, umjesto da čeka da to učini netko drugi. Odgovor na pitanje kako, tj. kojim kanalom mladi to vide shodnim za napraviti, može se dijelom iščitati iz njihovog slaganja ili neslaganja s preostalim tvrdnjama u ovom bloku pitanja. Većina sudionika motiv za angažman u političkim strankama vidi dubioznim – oko 60% smatra da su među članstvom političkih stranaka one osobe koje se žele umrežiti s ciljem dobivanja (dobrog) posla. Iz toga proizlazi da većina mladih smatra da je politički angažman dijela članstva u strankama motiviran osobnim, a ne javnim interesom. Tek nešto više od 10% sudionika ne smatra da je osobni motiv povod učlanjenjima u političke stranke, a otprilike 30% sudionika ne zauzima stav u vezi ovog, moguće dijelom i zbog toga što smatra da odgovor ovisi o tome o kojoj i koliko moćnoj je stranci riječ. Stav mladih prema udrugama i sindikatima nešto je pozitivniji. Više od polovice sudionika slaže se da su udruge važne za razvoj demokracije i rješavanje problema u društvu, a ne slaže se da se u njima većinom okupljaju dokone osobe čiji je cilj prigovarati. Učenici su najrazjedinjeniji u procjeni slaganja s tvrdnjom koja glasi „Neke organizacije civilnog društva (udruge) rade protiv interesa“ – 35,6% ih se s tom tvrdnjom slaže, 17,6% ne misli je to slučaj, dok je preostalih 46,9% neodlučno. Potonje može ukazivati i na raznolikost scene udruga koje su aktivne u Hrvatskoj. Konačno, oko polovice sudionika ne smatra da pozivom na štrajk sindikati ugrožavaju sigurnost osoba i države, iz čega se može zaključiti da u prosjeku mladi podržavaju ovakav oblik izražavanja nezadovoljstva i vršenja pritiska na vladajuće.

Kod pet od šest stavova o političkom i civilnom aktivizmu zabilježene su statistički značajne rodne razlike (Tablica 31). Pritom učenice, u usporedbi s učenicima, u prosjeku imaju više procjene za tzv. pozitivno orijentirane tvrdnje („Svatko od nas se treba zauzeti za rješavanje društvenih problema u svojoj sredini, a ne čekati da ih riješi netko drugi“ i „Organizacije civilnog društva (udruge) su važne za razvoj demokracije i rješavanje niza društvenih problema“), a niže procjene za tzv. negativno orijentirane tvrdnje („Pozivanjem na generalni štrajk sindikati ugrožavaju sigurnost svih nas i naše države“, „U organizacijama civilnog društva (udrugama) većinom se okupljaju ljudi koji nemaju pametnijeg posla pa se samo bune“ i „Neke organizacije civilnog društva (udruge) rade protiv interesa Hrvatske“). S druge strane, nisu nađene statistički značajne rodne razlike u slaganju s tvrdnjom koja navodi osobni motiv za uključivanje u političke stranke.

Tablica 30. Stavovi o političkom i civilnom aktivizmu te institucijama civilnog društva i politike (%).

	Uopće se ne slažem	Ne slažem se	Niti se slažem, niti se ne slažem	Slažem se	U potpunosti se slažem
Pozivanjem na generalni štrajk sindikati ugrožavaju sigurnost svih nas i naše države	17,5	27,8	36,4	14,9	3,4
Svatko od nas se treba zauzeti za rješavanje društvenih problema u svojoj sredini, a ne čekati da ih riješi netko drugi	2,7	3,8	17,2	40,8	35,5
U političke stranke većinom se učlanjuju ljudi koji žele stvoriti veze kako bi došli do dobrog posla	3,9	7,5	29,8	38,1	20,7
Organizacije civilnog društva (udruge) su važne za razvoj demokracije i rješavanje niza društvenih problema	3,4	4,5	35,3	42,7	14,0
U organizacijama civilnog društva (udrugama) većinom se okupljaju ljudi koji nemaju pametnijeg posla pa se samo bune	19,3	31,6	33,3	10,6	5,2
Neke organizacije civilnog društva (udruge) rade protiv interesa Hrvatske	5,3	12,3	46,9	27,0	8,5

Regionalne razlike u stavu prema političkom i civilnom angažmanu evidentirane su samo kod tvrdnje o osobnoj odgovornosti za rješavanje problema u zajednici (Tablica 31). Učenici iz Središnje Hrvatske, Sjeverne Hrvatske i Dalmacije statistički se značajno manje slažu s tom tvrdnjom od učenika iz Zagreba, iako je prosječno slaganje svih ovih podskupina razmjerno visoko, odnosno svi se učenici u prosjeku slažu da nije primjereno čekati da problem riješi netko drugi. Stav na svim tvrdnjama o političkom i civilnom aktivizmu statistički se značajno razlikuje s obzirom na vrstu srednjoškolskog programa koji učenici pohađaju. Učenici trogodišnjih strukovnih programa imaju najveće, a gimnazijalci najmanje prosječno slaganje s tvrdnjama o tome da se u udrugama okupljaju samo osobe željne prigovaranja te štrajku kao ugrožavajućem faktoru za pojedinca i državu. Obrnuto vrijedi za tvrdnju o značaju udruga za razvoj demokracije i boljitak društva - učenici trogodišnjih strukovnih programa tu ostvaruju najniže, a gimnazijalci najviše prosječne vrijednosti. Učenici četverogodišnjih strukovnih programa po svom su uvjerenju u sva tri slučaja između ostalih dviju skupina učenika. Kod preostalih tvrdnji, učenici gimnazija i učenici četverogodišnjih strukovnih programa se međusobno ne razlikuju, već samo u relaciji s učenicima trogodišnjih strukovnih programa. U usporedbi s njima, statistički se značajno više slažu s time da se svatko treba zauzeti za rješavanje problema u svojoj sredini, a značajno manje s time da neke udruge rade protivno interesima države. Također, u odnosu na učenike trogodišnjih strukovnih programa, učenici gimnazija i četverogodišnjih strukovnih programa statistički se značajno više slažu da se u političke stranke većinom u članjuju ljudi koji se žele umrežiti kako bi došli do dobrog posla.

Tablica 31. Stavovi o političkom i civilnom aktivizmu te institucijama civilnog društva i politike - prosječne vrijednosti po spolu, regiji i vrsti srednjoškolskog programa.

	Ukupno	Spol		Regija						Vrsta srednjoškolskog programa		
		Ž	M	Zagreb	Sjeverna Hrvatska	Središnja Hrvatska	Slavonija	Istra, Primorje i Gorski kotar	Dalmacija	Gimnazijski programi	Četverogodišnji strukovni programi	Trogodišnji strukovni programi
Pozivanjem na generalni štrajk sindikati ugrožavaju sigurnost svih nas i naše države	2,59	2,51	2,67	2,49	2,57	2,73	2,60	2,68	2,62	2,34	2,59	2,91
Svatko od nas se treba zauzeti za rješavanje društvenih problema u svojoj sredini, a ne čekati da ih riješi netko drugi	4,03	4,15	3,90	4,23	3,91	3,79	4,04	4,12	3,95	4,17	4,06	3,79
U političke stranke većinom se učlanjuju ljudi koji žele stvoriti veze kako bi došli do dobrog posla	3,64	3,62	3,66	3,68	3,58	3,38	3,73	3,54	3,71	3,67	3,72	3,45
Organizacije civilnog društva (udruge) su važne za razvoj demokracije i rješavanje niza društvenih problema	3,59	3,69	3,49	3,70	3,56	3,34	3,63	3,57	3,58	3,87	3,58	3,28
U organizacijama civilnog društva (udrugama) većinom se okupljaju ljudi koji nemaju pametnijeg posla pa se samo bune	2,51	2,32	2,72	2,47	2,58	2,41	2,48	2,52	2,52	2,24	2,52	2,81
Neke organizacije civilnog društva (udruge) rade protiv interesa Hrvatske	3,21	3,11	3,32	3,19	3,28	3,16	3,20	3,09	3,24	3,16	3,16	3,40

Stavovi o medijima i slobodi javnog govora

Budući da su sloboda javnog govora i sloboda medijskog izvještavanja imanentne demokratskom poretku, u ovom su istraživanju ispitani stavovi mladih o medijima i javnim istupima. Kao što je vidljivo iz Tablice 32, prevladavajuća su mišljenja mladih u skladu s demokratskim vrijednostima. Također, ovogodišnji su stavovi mladih o medijima i slobodi javnog govora nešto pozitivniji nego 2015. godine. Oko tri četvrtine mladih se ne slaže da bi se, uslijed straha od mogućih posljedica, trebalo suzdržati od iznošenja vlastitog mišljenja. Nadalje, dvije trećine mladih odbacuje tvrdnju koja navodi da se treba spriječiti da se u medijima govori suprotno mišljenju većine. Preko 60% sudionika smatra da je pogrešno spriječiti da se javno objavi informacija koja ne korespondira s državnim interesima, a preko 55% njih se protivi tvrdnji da treba zabraniti da svatko u medijima može otvoreno iznijeti ono što misli u vezi neke važne teme. U priličnoj je suprotnosti sa spomenutim nalazima podatak da se 57,5% sudionika slaže s tvrdnjom „Neke medije u Hrvatskoj trebalo bi ukinuti“, budući da se njom zagovara nedemokratska praksa dokidanja slobode medijskog prostora koji je otvoren za raznovrstan spektar medija.

Analizom je rodnih razlika utvrđeno da učenice, u odnosu na učenike, imaju statistički značajno negativniji stav prema ograničavanju slobode medijskog izvještavanja i javnog govora (Tablica 33). Njihov se negativniji stav očituje u nižim prosječnim procjenama za tvrdnje „Trebalo bi onemogućiti da se u medijima govori suprotno mišljenju većine“, „U slučaju važnih tema, treba ograničiti mogućnost da svi ljudi u medijima otvoreno mogu iznijeti ono što misle“ i „Ne treba iznositi vlastito mišljenje, jer čovjek nikad ne zna hoće li zbog toga nastradati“. Za tri od pet tvrdnji koje ispituju stav o medijima i slobodi govora utvrđene su statistički značajne razlike s obzirom na regiju u kojoj se obrazuju sudionici. Učenici iz Zagreba, u usporedbi s učenicima iz Sjeverne Hrvatske, statistički značajno manje podržavaju dokidanje slobode javnog govora, odnosno ograničavanje mogućnosti da svi u medijima iznesu ono što misle. Kod tvrdnje koja ispituje slaganje s tim da se onemogući da se u medijima govori suprotno većinskom mišljenju, učenici iz Zagreba, osim od učenika iz Sjeverne Hrvatske, razlikuju se i od onih iz Istre, Primorja i Gorskog kotara. U oba slučaja, učenici iz Zagreba imaju najnegativniji stav prema medijskoj cenzuri. Konačno, učenici iz Zagreba se, u odnosu na učenike iz Dalmacije i Slavonije, u statistički značajno manjoj mjeri slažu s time da je potrebno ukidanje nekih medija.

Tablica 32. Stavovi o medijima i slobodi javnog govora (%).

	Uopće se ne slažem	Ne slažem se	Niti se slažem, niti se ne slažem	Slažem se	U potpunosti se slažem
Treba onemogućiti da se u medijima objavi nešto što je protivno državnim interesima	36,4	24,0	24,3	9,1	6,1
Treba onemogućiti da se u medijima govori suprotno mišljenju većine	39,1	26,8	21,0	8,5	4,6
U slučaju važnih tema, treba ograničiti mogućnost da svi ljudi u medijima otvoreno mogu iznijeti ono što misle	31,5	24,1	17,0	16,9	10,4
Ne treba iznositi vlastito mišljenje, jer čovjek nikad ne zna hoće li zbog toga nastradati	47,3	26,8	16,7	6,2	3,0
Neke medije u Hrvatskoj trebalo bi ukinuti	8,1	11,3	23,1	30,5	27,0

Učenici gimnazijskih programa imaju statistički značajno najafirmativniji stav prema slobodi medijskog izvještavanja i javnog govora (Tablica 33). Slijede učenici četverogodišnjih strukovnih programa, a zatim učenici trogodišnjih strukovnih programa. Potonje se dvije skupine učenika ne razlikuju jedino prema prosječnoj vrijednosti na tvrdnji „Neke medije u Hrvatskoj trebalo bi ukinuti“. Vrijedi, međutim, još jednom napomenuti da su sve tri skupine učenika prevladavajućeg mišljenja da medijske slobode ne bi trebalo ograničavati.

Tablica 33. Stavovi o medijima i slobodi javnog govora - prosječne vrijednosti po spolu, regiji i vrsti srednjoškolskog programa.

	Ukupno	Spol		Regija						Vrsta srednjoškolskog programa		
		Ž	M	Zagreb	Sjeverna Hrvatska	Središnja Hrvatska	Slavonija	Istra, Primorje i Gorski kotar	Dalmacija	Gimnazijski programi	Četverogodišnji strukovni programi	Trogodišnji strukovni programi
Treba onemogućiti da se u medijima objavi nešto što je protivno državnim interesima	2,25	2,19	2,31	2,08	2,40	2,30	2,25	2,34	2,19	1,84	2,31	2,63
Treba onemogućiti da se u medijima govori suprotno mišljenju većine	2,13	2,02	2,24	1,85	2,20	2,33	2,18	2,47	2,08	1,60	2,22	2,59
U slučaju važnih tema, treba ograničiti mogućnost da svi ljudi u medijima otvoreno mogu iznijeti ono što misle	2,51	2,41	2,61	2,22	2,75	2,57	2,51	2,59	2,50	2,08	2,52	3,01
Ne treba iznositi vlastito mišljenje, jer čovjek nikad ne zna hoće li zbog toga nastradati	1,91	1,73	2,10	1,78	2,05	1,85	1,92	1,91	1,90	1,62	1,86	2,37
Neke medije u Hrvatskoj trebalo bi ukinuti	3,57	3,50	3,64	3,27	3,60	3,49	3,68	3,66	3,74	3,27	3,68	3,73

Povjerenje u institucije i izvore informiranja

Povjerenje građana u institucije, a posebice one političke, važno je za kvalitetno funkcioniranje demokratskih sustava. Iz tog je razloga ispitivana razina povjerenja učenika završnih razreda srednjih škola u niz političkih, ali i drugih institucija prisutnih u javnom životu (Tablica 34). Na dnu ljestvice po razini užívanog povjerenja, moguće je detektirati pravosuđe i političke institucije (Hrvatski sabor, Vlada Republike Hrvatske, Predsjednik/ca Republike Hrvatske, lokalne vlasti i političke stranke) te različite izvore informiranja (televizija, tiskani mediji, Internet portali i društvene mreže). Među njima, najniže povjerenje pripada političkim strankama kojima ne vjeruje oko 58% sudionika. S druge strane, većinsko povjerenje sudionika uživaju samo vojska i znanstvenici. Izraz visokog povjerenja u znanstvenike važan je u kontekstu pandemije bolesti COVID-19. Između ovih dvaju polova nalazi se heterogena skupina institucija koju čine policija, vjerske ustanove, sindikati i organizacije civilnog društva. Pri tome, sudionici iskazuju nešto veći postotak povjerenja u policiju i vjerske ustanove, dok su u slučaju sindikata i organizacija civilnog društva u najvećem postotku neodlučni.

U pogledu povjerenja u institucije, između učenica i učenika statistički značajna razlika postoji samo vezano uz tri institucije – pravosuđe, policiju i organizacije civilnog društva (Tablica 35). Pri tome, učenice iskazuju veći stupanj povjerenja u odnosu na učenike. S obzirom na regionalnu pripadnost postoji nekoliko statistički značajnih razlika koje je moguće izdvojiti. Naime, učenici iz Sjeverne Hrvatske iskazuju veće razine povjerenja u pravosuđe, policiju i lokalne vlasti u odnosu na učenike iz Dalmacije. Također, učenici iz Sjeverne Hrvatske više vjeruju Internet portalima te društvenim mrežama u odnosu na svoje vršnjake iz Slavonije. Nadalje, treba istaknuti statistički značajne razlike u povjerenju u vjerske ustanove, kod kojih sudionici iz Zagreba izražavaju niže razine povjerenja u odnosu na sudionike iz Sjeverne Hrvatske, Slavonije, Istre, Primorja i Gorskog kotara te Dalmacije. U konačnici, učenici iz Zagreba iskazuju i više razine povjerenja u znanstvenike u odnosu na učenike iz Slavonije i Dalmacije.

Tablica 34. Povjerenje u institucije i izvore informiranja (%).

	Uopće ne vjerujem	Uglavnom ne vjerujem	Neodlučan/a sam	Uglavnom vjerujem	U potpunosti vjerujem
Hrvatski sabor	24,4	24,2	36,7	13,1	1,6
Vlada Republike Hrvatske	24,7	24,9	33,7	14,7	2,1
Predsjednik/ca Republike Hrvatske	24,2	21,5	30,9	19,0	4,3
Lokalne vlasti	20,8	22,4	35,7	18,3	2,8
Pravosuđe	27,7	20,6	35,3	13,9	2,5
Policija	18,3	17,5	23,9	31,4	8,8
Vojska	8,1	4,6	20,6	41,3	25,4
Vjerske ustanove	24,8	12,3	25,9	24,9	12,1
Televizija	21,6	27,5	32,6	15,5	2,8
Tiskani mediji (novine i časopisi)	21,2	30,0	31,2	15,2	2,4
Internet portali	24,1	33,9	29,0	10,7	2,3
Društvene mreže	21,6	31,5	31,3	12,9	2,7
Sindikati	19,6	19,7	47,5	12,3	1,0
Političke stranke	28,5	29,8	34,5	5,9	1,3
Organizacije civilnog društva (udruge)	15,3	14,0	45,2	22,4	3,0
Znanstvenici/e	8,8	6,2	21,5	43,9	19,6

Kada se gledaju razlike u povjerenju u institucije s obzirom na vrstu srednjoškolskog programa, moguće je istaknuti nekoliko značajnih razlika (Tablica 35). Primarno, učenici gimnazija iskazuju veći stupanj povjerenja u Hrvatski sabor, vojsku i sindikate od učenika strukovnih programa. Usto, učenici gimnazijskih programa imaju više razine povjerenja u vjerske ustanove i organizacije civilnog društva od učenika trogodišnjih strukovnih programa. Konačno, statistički

značajne razlike postoje i u slučaju povjerenja u znanstvenike, pri čemu učenici gimnazijskih programa iskazuju najviše razine povjerenja, slijede učenici četverogodišnjih strukovnih programa pa zatim učenici trogodišnjih strukovnih programa.

Tablica 35. Povjerenje u institucije i izvore informiranja – prosječne vrijednosti po spolu, regiji i vrsti srednjoškolskog programa.

	Ukupno	Spol		Regija					Vrsta srednjoškolskog programa			
		Ž	M	Zagreb	Sjeverna Hrvatska	Središnja Hrvatska	Slavonija	Istra, Primorje i Gorski kotar	Dalmacija	Gimnazijski programi	Četverogodišnji strukovni programi	Trogodišnji strukovni programi
Hrvatski sabor	2,43	2,43	2,43	2,51	2,50	2,29	2,27	2,47	2,44	2,65	2,34	2,35
Vlada Republike Hrvatske	2,45	2,45	2,44	2,46	2,54	2,32	2,39	2,46	2,41	2,55	2,37	2,47
Predsjednik/ca Republike Hrvatske	2,58	2,54	2,62	2,60	2,71	2,48	2,51	2,58	2,50	2,68	2,52	2,55
Lokalne vlasti	2,60	2,64	2,55	2,53	2,87	2,51	2,61	2,66	2,39	2,72	2,56	2,52
Pravosuđe	2,43	2,51	2,34	2,43	2,60	2,31	2,41	2,51	2,26	2,48	2,39	2,45
Policija	2,95	3,07	2,82	2,84	3,18	3,00	2,98	3,02	2,75	2,85	3,00	2,99
Vojska	3,71	3,76	3,66	3,58	3,85	3,68	3,69	3,90	3,66	3,55	3,78	3,79
Vjerske ustanove	2,87	2,93	2,82	2,45	2,95	2,85	2,96	3,06	3,07	2,72	2,90	3,01
Televizija	2,50	2,51	2,50	2,53	2,65	2,29	2,35	2,76	2,41	2,52	2,49	2,53
Tiskani mediji (novine i časopisi)	2,48	2,49	2,47	2,49	2,64	2,22	2,33	2,68	2,41	2,50	2,49	2,42
Internet portali	2,33	2,35	2,31	2,40	2,53	1,98	2,17	2,48	2,24	2,33	2,34	2,32
Društvene mreže	2,43	2,47	2,40	2,40	2,62	2,32	2,27	2,57	2,40	2,37	2,48	2,41
Sindikati	2,55	2,56	2,55	2,69	2,63	2,37	2,47	2,68	2,40	2,77	2,52	2,35
Političke stranke	2,22	2,23	2,21	2,27	2,30	2,21	2,13	2,34	2,09	2,33	2,17	2,17
Organizacije civilnog društva (udruge)	2,84	2,92	2,75	2,87	2,87	2,74	2,79	3,04	2,74	2,99	2,82	2,67
Znanstvenici/e	3,59	3,64	3,54	3,88	3,59	3,60	3,48	3,61	3,37	4,06	3,51	3,16

Vrijednosti društvenog i političkog poretka

Za razmatranje stavova vezanih za vrijednosti društvenog i političkog poretka, sudionici su procjenjivali važnost niza liberalno-demokratskih vrijednosti koje su istaknute kao najviše vrednote ustavnog poretka Republike Hrvatske (članak 3. Ustava). Važnost ponuđenih vrijednosti u velikoj mjeri prepoznaju i sudionici istraživanja (Tablica 36). Oko 90% sudionika, kao uglavnom ili izrazito važne, prepoznaje većinu navedenih vrijednosti – slobodu, jednakost, nacionalnu ravnopravnost, ravnopravnost spolova, socijalnu pravdu, poštivanje prava čovjeka, očuvanje prirode i čovjekova okoliša, mirotvorstvo i nepovredivost vlasništva. Na začelju ljestvice se nalaze dvije vrijednosti – vladavina prava te demokratski i višestranački sustav. Ove vrijednosti čak 23,3% sudionika, u slučaju vladavine prava, i 31,4% sudionika, u slučaju demokratskog i višestranačkog sustava, smatra potpuno nevažnim ili uglavnom nevažnim.

Tablica 36. Vrijednosti društvenog i političkog poretka (%).

	Potpuno nevažna	Uglavnom nevažna	Uglavnom važna	Izrazito važna
Sloboda	1,9	1,8	12,0	84,3
Jednakost	2,5	2,8	18,0	76,7
Nacionalna ravnopravnost	3,0	4,0	21,9	71,1
Ravnopravnost spolova	4,3	4,4	21,1	70,3
Mirotvorstvo	4,1	8,4	29,4	58,0
Socijalna pravda	3,1	4,7	23,2	69,0
Poštivanje prava čovjeka	2,0	1,5	12,1	84,5
Nepovredivost vlasništva	4,0	8,3	35,4	52,2
Očuvanje prirode i čovjekova okoliša	1,8	3,7	20,9	73,6
Vladavina prava	7,6	15,7	38,8	37,9
Demokratski i višestranački sustav	9,7	21,7	37,2	31,5

Kada se gledaju rodne razlike u procjeni važnosti ustavnih vrednota, vidljiv je jasan obrazac (Tablica 37). Učenice procjenjuju važnost svih navedenih ustavnih vrijednosti značajno višom od učenika. S druge strane, u slučaju regionalnih razlika manji je broj ustavnih vrijednosti kod kojih postoje statistički značajne razlike između podskupina. Međutim, moguće je izdvojiti tri vrijednosti koje učenici iz Zagreba smatraju važnijima u odnosu na učenike iz Slavonije – ravnopravnost spolova, mirotvorstvo te demokratski i višestranački sustav.

Tablica 37. Vrijednosti društvenog i političkog poretka – prosječne vrijednosti po spolu, regiji i vrsti srednjoškolskog programa.

	Ukupno	Spol		Regija						Vrsta srednjoškolskog programa		
		Ž	M	Zagreb	Sjeverna Hrvatska	Središnja Hrvatska	Slavonija	Istra, Primorje i Gorski kotar	Dalmacija	Gimnazijski programi	Četverogodišnji strukovni programi	Trogodišnji strukovni programi
Sloboda	3,79	3,86	3,71	3,87	3,75	3,80	3,76	3,80	3,75	3,91	3,81	3,60
Jednakost	3,69	3,84	3,52	3,74	3,68	3,66	3,64	3,67	3,70	3,85	3,70	3,47
Nacionalna ravnopravnost	3,61	3,78	3,43	3,68	3,61	3,51	3,55	3,64	3,61	3,82	3,58	3,42
Ravnopravnost spolova	3,57	3,80	3,33	3,74	3,55	3,41	3,47	3,68	3,51	3,82	3,55	3,30
Mirotvorstvo	3,41	3,53	3,28	3,57	3,40	3,37	3,30	3,33	3,41	3,69	3,43	3,02
Socijalna pravda	3,58	3,71	3,43	3,66	3,56	3,55	3,51	3,53	3,61	3,79	3,59	3,30
Poštivanje prava čovjeka	3,79	3,91	3,66	3,88	3,76	3,69	3,76	3,85	3,77	3,92	3,80	3,60
Nepovredivost vlasništva	3,36	3,46	3,24	3,38	3,45	3,36	3,24	3,18	3,42	3,51	3,38	3,12
Očuvanje prirode i čovjekova okoliša	3,66	3,73	3,59	3,78	3,65	3,67	3,59	3,70	3,60	3,78	3,67	3,50
Vladavina prava	3,07	3,13	3,00	3,13	3,15	2,98	2,96	2,97	3,08	3,39	3,02	2,77
Demokratski i višestranački sustav	2,90	2,99	2,81	3,10	2,94	2,73	2,77	2,82	2,87	3,26	2,84	2,60

Prema vrsti su srednjoškolskog programa uočene statistički značajne razlike kod procjene važnosti svih vrijednosti, a kod većine postoje statistički značajne razlike između svih triju grupa. Pri tome, gimnazijalci iskazuju najviše procjene, zatim učenici četverogodišnjih strukovnih programa te učenici trogodišnjih strukovnih programa. Iznimka od navedenog su nepovredivost vlasništva te očuvanje prirode i čovjekova okoliša. U slučaju tih dviju vrijednosti, nema razlike između učenika gimnazijskih programa i učenika četverogodišnjih strukovnih programa, ali ove dvije skupine iskazuju više razine važnosti pojedinih vrednota u odnosu na učenike trogodišnjih strukovnih programa.

ŠKOLSKI PROGRAM, PARTICIPACIJA I INFORMIRANJE

Zastupljenost tema u školskom programu

U okviru pitanja o zastupljenosti pojedinih tema u njihovom dosadašnjem obrazovanju, učenici su izvještavali o vlastitoj percepciji mjere u kojoj su dosad učili o nekoj društveno relevantnoj temi. U Tablici 38 prikazana je raspodjela odgovora na cjelokupnom uzorku sudionika.

Svaku od navedenih tema barem četvrtina učenika procjenjuje sasvim zapostavljenom ili vrlo malo prisutnom u njihovom dosadašnjem obrazovanju. Najveći postotak sudionika (57,8%) navodi da o seksualnosti uopće ne uče ili uče vrlo malo. Polovica sudionika navodi da ih se nedovoljno poučava o suvremenim medijima i njihovom kritičkom praćenju. Između 40% i 50% sudionika izjašnjava se kako se u školi nedovoljno govori o nacionalnim manjinama i kulturnim različitostima, društvenim i ekonomskim nejednakostima, održivom razvoju i klimatskim promjenama, temama vezanima za Europsku uniju, gospodarskim temama te političkom uređenju Republike Hrvatske. Jednaki postotak učenika (38,2%) smatra da se u školi uopće ne govori ili vrlo malo govori o aktualnim društvenim događanjima i problemima u Hrvatskoj i svijetu. Nešto manji, ali i dalje visoki postotak učenika percipira da u školi nije prisutna ili nije dostatna obrada sljedećih tema: humanitarne aktivnosti (37,5%), međuljudski odnosi (37,4%), kulturno nasljeđe i hrvatska kultura (36,1%), demokracija (32,1%) i ljudska prava (26,8%).

Logično, postotak učenika koji percipiraju pojedinu temu zastupljenom u pravoj mjeri približno je inverzan navedenim podacima o nezastupljenim ili nedovoljno zastupljenim temama. Između 20% i 25% sudionika smatra da su teme humanitarnih aktivnosti, ljudskih prava i međuljudskih odnosa prisutne u pravoj mjeri u školskim programima. Između 15% i 20% smatra da je adekvatna mjera zastupljenosti tema aktualnih događanja i problema u Hrvatskoj i svijetu, kulturnog nasljeđa i hrvatske kulture, demokracije i gospodarstva. Konačno, između 10% i 15% sudionika smatra da su optimalno zastupljene teme političkog sustava Hrvatske, održivog razvoja i klimatskih promjena, seksualnosti, nacionalnih manjina i kulturnih različitosti, Europske unije, suvremenih medija te društvenih i ekonomskih nejednakosti.

Tablica 38. Zastupljenost tema u školskom programu (%).

	Uopće nisu prisutne	Vrlo malo su prisutne	Donekle su prisutne	Prisutne su u pravoj mjeri
Ljudska prava	6,3	20,5	51,8	21,4
Demokracija	5,4	26,6	50,4	17,5
Aktualna društvena događanja i problemi u Hrvatskoj	10,8	27,5	44,4	17,4
Aktualna društvena događanja i problemi u svijetu	10,3	27,9	42,7	19,1
Teme vezane za EU	11,7	35,3	40,4	12,6
Međuljudski odnosi (komunikacijske vještine, nenasilno rješavanje sukoba, izgradnja kvalitetnih odnosa kao što su prijateljstva i obiteljski odnosi, solidarnost)	11,6	25,9	41,3	21,2
Humanitarne aktivnosti (pomoć siromašnima, djeci, starijima i slično)	10,3	27,2	39,2	23,3
Politički sustav Hrvatske	10,0	30,8	44,5	14,7
Gospodarske teme (poduzetništvo, radnička prava, potrošnja, traženje posla)	14,0	30,0	39,1	16,8
Kulturno nasljeđe i hrvatska kultura	8,2	27,9	45,7	18,2
Nacionalne manjine i kulturne različitosti	12,2	35,9	39,0	12,9
Održivi razvoj i klimatske promjene	13,0	34,4	39,7	13,0
Društvene i ekonomske nejednakosti	11,1	36,9	39,9	12,0
Seksualnost	25,4	32,4	29,2	12,9
Suvremeni mediji i njihovo kritičko praćenje	16,4	33,6	37,4	12,6

Participacija u društvenim i političkim aktivnostima

U Tablici 39 nalaze se podaci o učestalosti participacije sudionika u različitim društvenim i političkim aktivnostima. Kao što je vidljivo, većina učenika nikada nije sudjelovala ni u kojem obliku prosvjeda (mirni prosvjedi 75,6%; nemirni prosvjedi 88,1%), nije bojkotirala proizvode (76,4%) te nije sudjelovala u radu školskog volonterskog kluba (58,4%). Ipak, preko polovice učenika barem je jednom potpisalo peticiju. Pozitivno je što je preko 60% učenika više puta sudjelovalo u humanitarnim akcijama i barem jednom volontiralo u javnim akcijama u zajednici.

Nadalje, uočene su i neke rodne razlike u participaciji, kao i razlike prema vrsti srednjoškolskog programa, dok razlike prema regionalnoj pripadnosti nisu uočene. Učenice u većoj mjeri volontiraju, sudjeluju u humanitarnim akcijama i potpisuju peticiju, dok učenici u većoj mjeri prosvjeduju i bojkotiraju proizvode. Učenici iz gimnazija nešto češće sudjeluju u humanitarnim akcijama od učenika trogodišnjih strukovnih programa te češće od svih ostalih potpisuju peticije. S druge strane, učenici trogodišnjih strukovnih programa češće od ostalih sudjeluju u mirnim ili nemirnim prosvjedima.

Tablica 39. Participacija u društvenim i političkim aktivnostima (%).

	Nikad nisam sudjelovao/la	Sudjelovao/la sam jednom	Sudjelovao/la sam više puta
Humanitarne akcije (prikupljanje novca ili pomoći za potrebite)	11,3	27,8	60,9
Volontiranje i javne akcije u zajednici (ulaganje svog vremena za druge)	34,4	33,2	32,4
Sudjelovanje u radu školskog volonterskog kluba	58,4	23,5	18,1
Bojkotiranje određenih proizvoda zbog političkih ili moralnih razloga	76,4	13,9	9,7
Mirni prosvjedi	75,6	15,9	8,5
Prosvjedi u kojima je došlo do oštećenja imovine, sukoba s policijom ili među prosvjednicima	88,1	7,3	4,6
Potpisivanje peticije	47,8	24,9	27,3

Učestalost informiranja i praćenja vijesti

Konačno, u Tablici 40 nalaze se odgovori sudionika na pitanja o učestalosti informiranja i praćenja vijesti putem niza izvora. Vidljivo je kako tzv. noviji mediji prednjače kao izvor informiranja učenika. Tako se dvije trećine (68,7%) učenika informira svaki dan putem društvenih mreža, a preko 65% se barem nekoliko puta tjedno informira putem internetskih portala. Dok se većina sudionika nikada ne informira putem radija i tiskanih medija, skoro 60% njih se barem nekoliko puta tjedno informira putem televizije. Osim putem društvenih mreža, većina se učenika barem nekoliko puta tjedno informira putem razgovora s roditeljima (72,1%) i vršnjacima (78,7%).

Tablica 40. Učestalost informiranja i praćenja vijesti putem različitih izvora (%).

	Nikada	Nekoliko puta godišnje	Nekoliko puta mjesečno	Nekoliko puta tjedno	Svaki dan
Društvene mreže (Facebook, Twitter, Instagram, YouTube)	4,7	4,2	7,8	14,6	68,7
Internetski portali	8,3	7,0	19,0	28,5	37,2
Televizija	9,6	9,2	20,7	29,6	30,9
Radio	28,7	18,5	21,3	16,9	14,6
Tiskani mediji (novine i časopisi)	37,3	25,7	19,8	8,6	8,6
Razgovor s roditeljima	6,5	7,5	13,9	25,7	46,4
Razgovor s vršnjacima	4,6	5,6	11,1	18,9	59,8

Gledajući podskupine, učenice se značajno više informiraju od učenika putem društvenih mreža, internetskih portala te razgovora s roditeljima i vršnjacima. Što se tiče regionalnih razlika, jedine značajne razlike koje su dobivene ukazuju kako se sudionici iz Dalmacije više od sudionika iz Središnje Hrvatske informiraju putem internetskih portala, televizije i razgovora s vršnjacima, dok se sudionici iz Sjeverne Hrvatske češće informiraju putem radija od sudionika

iz Središnje Hrvatske. Također su dobivene razlike s obzirom na vrstu školskog programa koji učenici pohađaju – učenici trogodišnjih strukovnih programa se manje informiraju od ostalih učenika putem društvenih mreža, internetskih portala, razgovora s roditeljima i s vršnjacima.

ZAKLJUČAK

Rezultati ispitivanja političke pismenosti učenika završnih razreda srednjih škola u školskoj godini 2020./2021. pokazatelj su razine političkog znanja i demokratski relevantnih stavova i ponašanja nacionalno reprezentativnog dijela ove populacije u Republici Hrvatskoj. Osim što pokazuju ishode političke socijalizacije aktualne generacije najmlađih birača i onih koji će to uskoro postati, vrijednost rezultata je i u tome što omogućuju usporedbu sa zaključcima srodnih istraživanja. Naime, dio ispitivanih koncepata ispitivao se i u istraživanjima političke pismenosti učenika završnih razreda srednjih škola u školskim godinama 2009./2010. i 2014./2015. U ovom su istraživačkom valu ispitane i dodatne teme poput odnosa mladih prema prošlosti i politikama povijesti kroz stavove prema Domovinskom i Drugom svjetskom ratu i poraću, povjerenje u institucije te vrijednosti društvenog i političkog poretka.

Ukupno političko znanje na cjelokupnom uzorku učenika razmjerno je nisko. Razina ukupnog političkog znanja slična je onoj koja je utvrđena u istraživanju 2015. godine, dok je na razini pojedinih sfera političkog znanja došlo do pada prosječnog rezultata koji se tiče razumijevanja temeljnih političkih pojmova i poznavanja ustavno-političkog poretka, a do porasta političke informiranosti.

Sudionici istraživanja pokazuju prilično niske razine političke participacije te povjerenja u različite institucije i izvore informiranja. Na samom se dnu nalazi povjerenje u pravosuđe, Sabor, Vladu i političke stranke. Većinsko povjerenje mladih uživaju samo vojska i znanstvenici. Među izvorima informiranja, učenici imaju vrlo nisko povjerenje u društvene mreže i Internet portale preko kojih se pak prilično često informiraju. Prevladavajući su stavovi mladih u vezi medija i slobode javnog govora u skladu s demokratskim vrijednostima i nešto pozitivniji nego 2015. godine.

Generalno govoreći, socio-politički stavovi mladih u 2021. godini su nešto demokratičniji nego što je to pokazalo istraživanje iz 2015. godine. To se posebno vidi kod stava prema homoseksualnim osobama, u smanjenom priklanjanju autoritarnim tendencijama te kod odnosa prema vlastitoj i tuđoj naciji i nacionalnoj tradiciji. Rezultati istraživanja ukazuju da među mladima prevladava mišljenje da se odnosi muškaraca i žena u suvremenom društvu trebaju urediti ravnopravno. Nadalje, mladi u prosjeku ne pokazuju jake tendencije nacionalne isključivosti i većinom vide prednosti života u multikulturalnom društvu. Također, u prosjeku odbacuju ideje da se Hrvatska treba definirati kao nacionalna država isključivo hrvatskog naroda, te da su pravi Hrvati samo katolici. Kao što je spomenuto, zabilježen je značajan pomak u pravcu tolerantnijeg odnosa prema osobama homoseksualne orijentacije u odnosu na rezultate iz 2015. godine. Međutim, i dalje su u određenoj mjeri prisutne negativne procjene i diskriminatorne težnje spram homoseksualnih pojedinaca.

Na razini cijelog istraživanja može se govoriti o razlikama u stavovima između učenica i učenika te učenika gimnazija u odnosu na učenike strukovnih programa. Pritom učenice i gimnazijalci u većoj mjeri iskazuju tolerantnije stavove i stavove koji su više u skladu s demokratskom političkom kulturom. S druge strane, kad je riječ o političkom znanju, razlika između učenica i učenika izostaje, dok su razlike na temelju vrste srednjoškolskog programa vrlo izražene. Učenici gimnazija imaju u prosjeku najveći rezultat na testu političkog znanja, a slijede ih učenici četverogodišnjih strukovnih programa te, nakon njih, učenici trogodišnjih strukovnih programa. Ista tendencija zabilježena je u istraživanju koje je provedeno u školskoj godini 2014./2015. To ukazuje da je vrsta srednjoškolskog programa i dalje ključan čimbenik za političko znanje i informiranost te političku socijalizaciju mladih u širem smislu, te da nije napravljen adekvatan pomak u razvoju i implementaciji građanskog odgoja i obrazovanja koji je trebao smanjiti identificirane razlike i povećati političku pismenost svih učenika završnih razreda srednjih škola u Hrvatskoj.

LITERATURA

- Bagić, D. (ur.) (2011). *Odgaja li škola dobre građane? Studija o političkoj socijalizaciji hrvatskih srednjoškolaca*. Zagreb: GONG i Fakultet političkih znanosti. https://www.gong.hr/media/uploads/odgaja_li_skola_dobre_gradjane.pdf
- Bagić, D. i Gvozdanović, A. (2015). *Istraživanje političke pismenosti učenika završnih razreda srednjih škola u Hrvatskoj. Istraživački izvještaj*. Zagreb: GOOD inicijativa, GONG i Institut za društvena istraživanja u Zagrebu. <http://goo.hr/wp-content/uploads/2015/09/ISTRA%C5%BDIVANJE-POLITI%C4%8CKE-PISMENOSTI-U%C4%8CENIKA-ZAVR%C5%A0NIH-RAZREDA-SREDNJIH-%C5%A0KOLA.pdf>
- Kovačić, M. i Horvat, M. (ur.) (2016). *Od podanika do građana: razvoj građanske kompetencije mladih*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu. <http://idiprints.knjiznica.idi.hr/507/1/Od%20podanika%20do%20gra%C4%91ana.pdf>